

rijkswaterstaat-deltadienst
milieu en inrichting
— bibliotheek en documentatie —
postbus 06394330 EA Middelburg
tel.: 01180-11851

EEN KORTE BESCHRIJVING VAN HET ONTSTAAN VAN DE

HUIDIGE VORM VAN HET GREVELINGENBEKKEN.

(tot 1954.)

Rapport, gemaakt naar aanleiding van een stage
bij Rijkswaterstaat, Deltadienst Afd. Milieu-Onderzoek
(onderafdeling Landschap).

De inhoud van het rapport is geheel voor verant-
woording van de auteur.

Middelburg, januari 1978
J. Gooijer,
praktikant M.B.C.S. Velp.

VOORWOORD

Dit rapport is gemaakt naar aanleiding van een inventarisatie die gemaakt is gedurende een stageperiode bij de Deltadienst, afdeling Milieu-Onderzoek, onderafdeling Landschap.

Bij deze dank ik ing. R.A. Buysrogge voor de hulp en adviezen die hij bij de inventarisatie heeft gegeven.

J. Gooljer,
praktikant M.B.C.S. Velp.

INLEIDING

In het kader van de geomorfologische rapportage van de Grevelingen, die een beschrijving van de aanwezige vormen op de droogvallende slikken, platen en schorren zal geven, zijn ook gegevens nodig over het ontstaan van de huidige vorm van het Grevelingenbekken. Deze vorm is grotendeels bepaald door de mens. Hij heeft door bedijkingen etc. een grote invloed gehad op de huidige vorm. Ook dijkvallen hebben een rol gespeeld. In vele gevallen zijn bij deze gebieden inlaagdijken aangelegd, landinwaarts bij een zwakke, bedreigde dijk.

Wanneer teruggegaan wordt in de geschiedenis zijn de veren met name de plaatsen waar deze veren naar toe gingen ook van belang geweest bij de ontwikkeling van dit gebied.

INHOUD

Inleiding

1 Bedijkingen

1.1 Algemeen	1
1.2 Bedijkingsgeschiedenis Schouwen-Duiveland, het gedeelte, dat grenst aan de Grevelingen	1
1.2.1 De inpoldering van het Sonnemaire	6
1.2.2 De bedijking van de polders ten noord-westen van Brouwershaven	7
1.2.3 De inpoldering van de Gouwe	8
1.2.4 De inpoldering van het Dijkwater	10
1.2.5 De inpoldering van het gebied ten oosten van Duiveland en Sir Jansland	10
1.3 Bedijkingsgeschiedenis Goeree, Overflakkee, het gedeelte dat grenst aan de Grevelingen	12
1.3.1 Situatie tot 1415	12
1.3.2 Veranderingen van 1415 tot 1750	12
1.3.3 Situatie van 1750 tot 1937	14

2 Inlagen en dijkvallen

2.1 Algemeen	17
2.2 Inlagen	17
2.2.1 Inleiding	17
2.2.2 Inlagen noordkust Schouwen-Duiveland	18
2.2.3 Inlagen aan de zuidkust van Goeree	21
2.3 Dijkvallen	23
2.3.1 Inleiding	23
2.3.2 Overzicht voornaamste dijkvallen etc. langs de noordkust van Schouwen-Duiveland	23
2.3.3 Voornaamste dijkvallen langs de zuidkust van Goeree-Overflakkee	26

rijkswaterstaat-deltadienst
milieu en inrichting
— bibliotheek en documentatie —
postbus 439 - 4330 AK Middelburg
tel.: 01180-11851

3 De opbouw van de bodem in de Grevelingen

4 Veerverbindingen in of via de Grevelingen

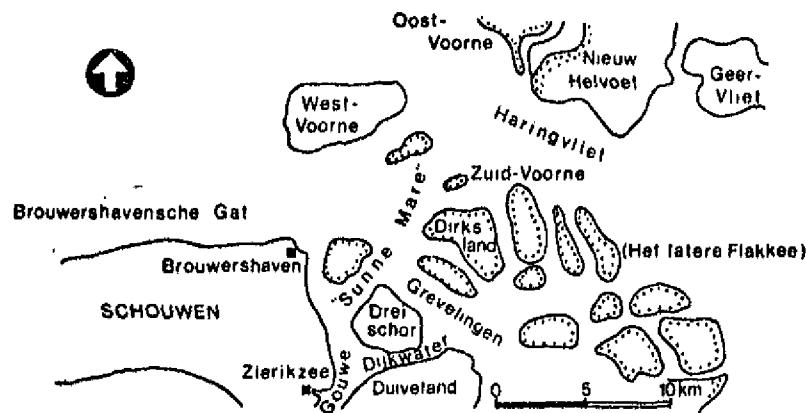
4.1 Algemeen	30
4.2 Veren over de Grevelingen vanuit de volgende plaatsen	31
4.2.1 Brouwershaven	31
4.2.2 Bommenede	32
4.2.3 Dreischor	32
4.2.4 Oosterland	33
4.2.5 Bruinisse	33
4.2.6 Scharendijke	33

1 Bedijkingen

1.1 Algemeen.

De huidige vorm van de Grevelingen is vrijwel geheel door de mens bepaald door het uitvoeren van bedijkingen in de loop der eeuwen. Schouwen-Duiveland en Goeree Overflakkee zijn met uitzondering van de duingebieden volledig door de mens bedijkt, daarmee is ook de huidige vorm van de Grevelingen ontstaan.

Op kaart 1 wordt de situatie van de Grevelingen weergegeven in de 13e eeuw. Hieruit blijkt dat nog maar enkele grote gebieden bekaad of bedijkt zijn.

Kaart 1

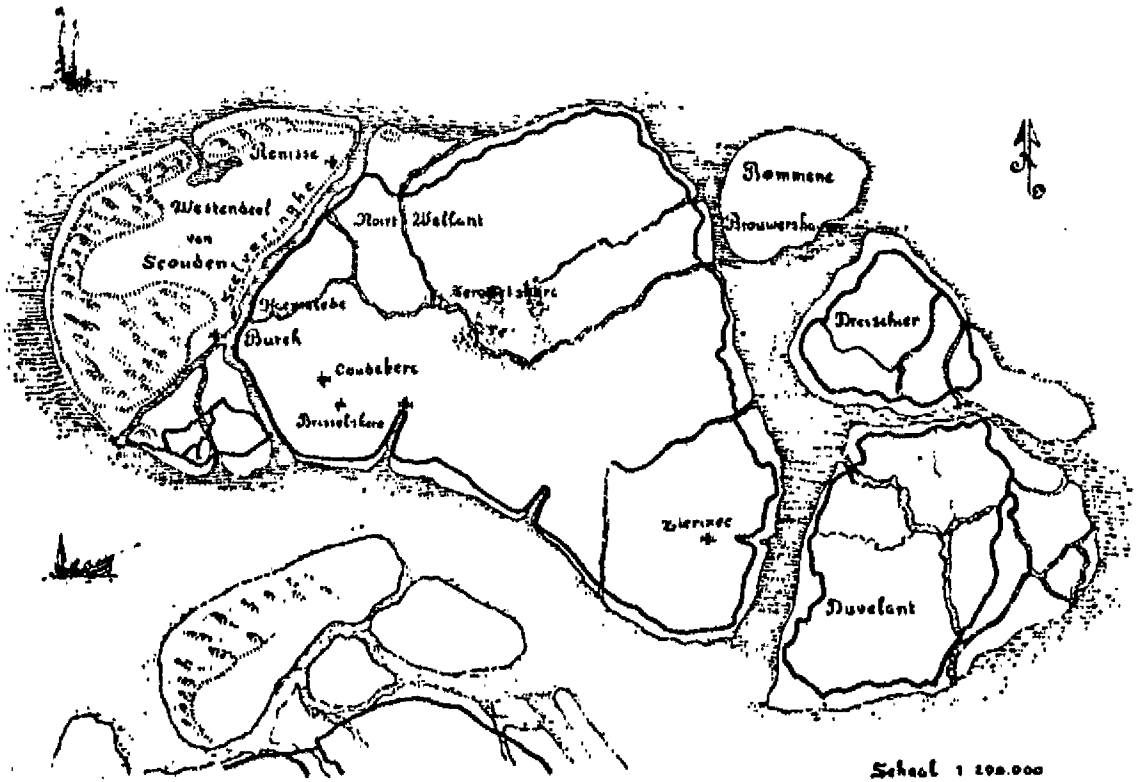
Situatie van de „Sunne Mare” in de 13e eeuw (naar Beekman)

— bekaad of bedijkt
▨ platen

1.2 Bedijkingsgeschiedenis Schouwen-Duiveland.

De zuidkant van de Grevelingen wordt gevormd door het huidige eiland Schouwen-Duiveland.

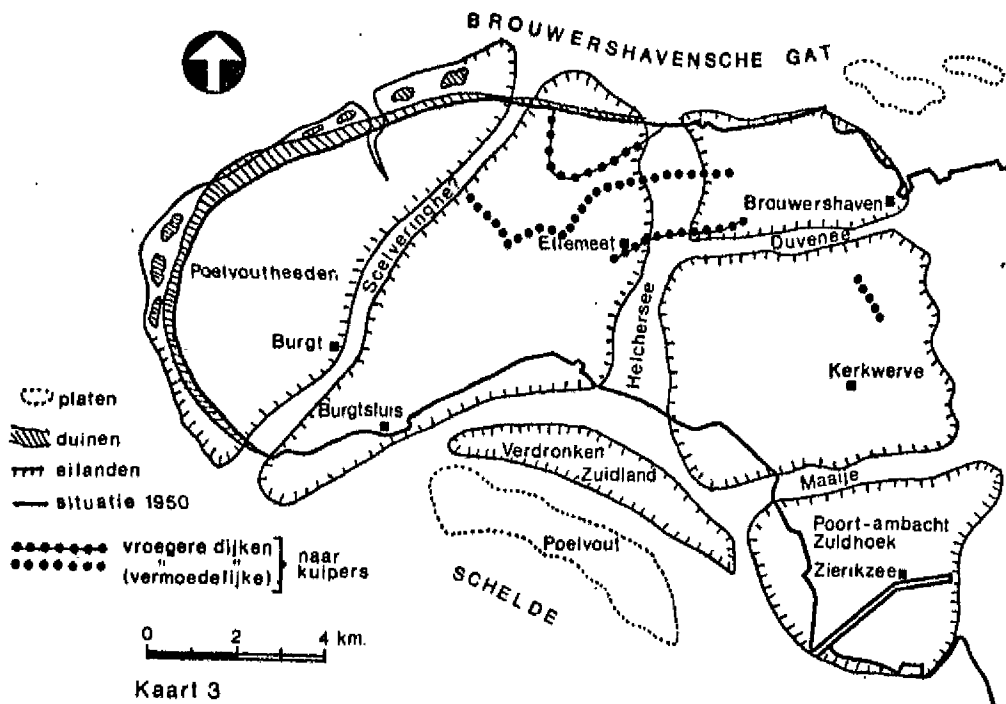
Uit literatuur is bekend dat het eiland omstreeks 1300 uit drie kleinere eilanden bestond nl. Schouwen, Dreischor en Duiveland (kaart 2). In die tijd bestonden Zierikzee, Brouwershaven en Burch al.

Kaart 2 Schouwen Duiveland omstreeks 1300 bekaad of bedijkt

A. Schouwen.

Dit grootste eiland bestond op haar beurt weer uit zes kleinere eilanden, die van elkaar gescheiden waren door enkele grote geulen. Dit stadium van Schouwen, waar het uit zes eilanden bestaat, wordt de z.g. zesdeling van het eiland genoemd (Fokker). Kaart 3.

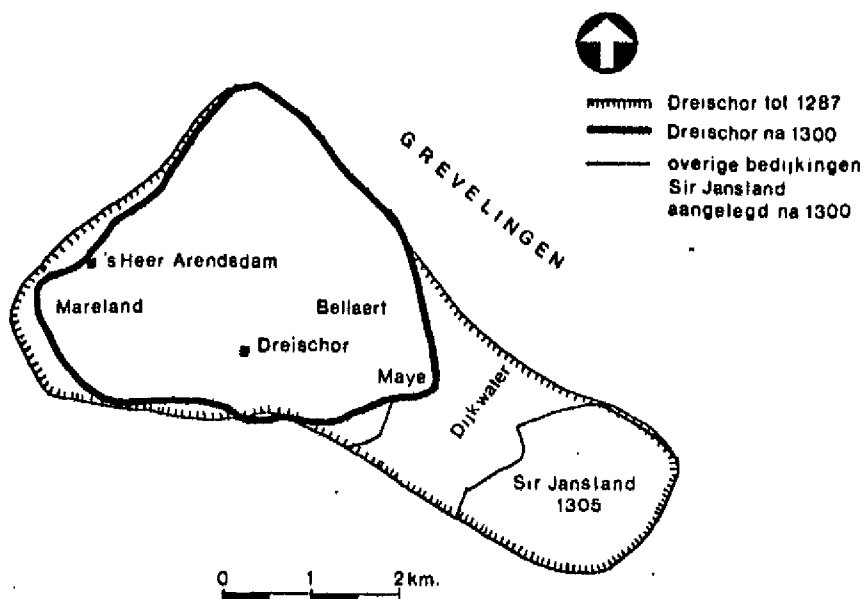
Kaart 3 De „zesde deelen” van Schouwen (naar Fokker) met kust- en oever van 1952

B. Dreischor.

Dit eiland was voor 1287 samengesteld uit drie kleinere gebieden nl. Mareland, Bellaert en Sir Jansland. Het vormde zo één eiland (kaart 4). De scheiding tussen Mareland en Bellaert enerzijds en Sir Jansland anderzijds is in 1287 op St. Aagten (14 december) door een hoge vloed tot stand gekomen.

Mareland en Bellaert zijn omstreeks 1300 weer bedijkt en Sir Jansland volgde enkele jaren later (1305).

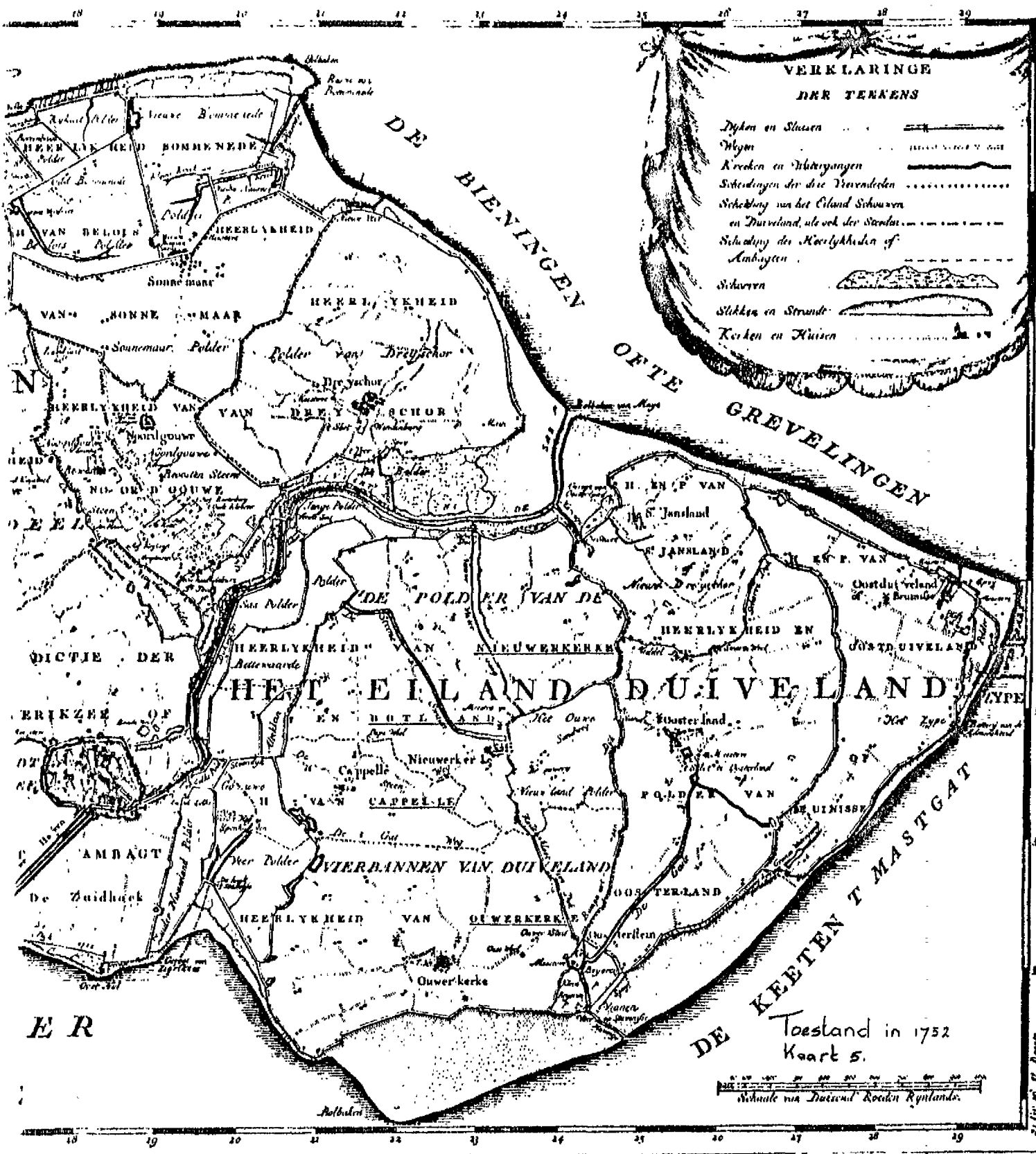
Het resultaat van de hoge vloed in 1287 was voor Dreischor een nieuwe vertakking van het Dijkwater naar de Grevelingen.

Kaart 4
Oude en nieuwe bedijking van Dreischor omstreeks 1300

C. Duiveland.

Het eiland Duiveland, ook wel de Vierbannen van Duiveland genoemd bestond ook weer uit een aantal kleinere gebieden o.a. Capelle, Ouwerkerk, Nieuwerkerk en Bolland (kaart 5).

**VERKLARINGE
DER TEKKENS**

- Dyken en Sluizen
- Wegen
- Kreeken en Watergangen
- Scheidingen der drie Verreedenen
- Scheiding van het Eiland Schouwen en Duiveland, als ook der Steden
- Scheiding der Heerlykheden of Ambten
- Schouwen
- Slikken en Strandt
- Kerken en Huizen

ER

Toesland in 1752
Kaart 5.

Schaal van Duiveland, Roeken Rylands.

H. G. W. J. D. D. D.

Tussen deze drie genoemde eilanden liepen min of meer brede geulen vanuit de Grevelingen en de Schelde.

Schouwen werd door de Gouwe en het Sunne Mare gescheiden van Dreischor, terwijl de Gouwe de grens vormde tussen Schouwen en Duiveland. Dijkwater vormde de scheiding tussen Dreischor en Duiveland en Dreischor en Sir Jansland.

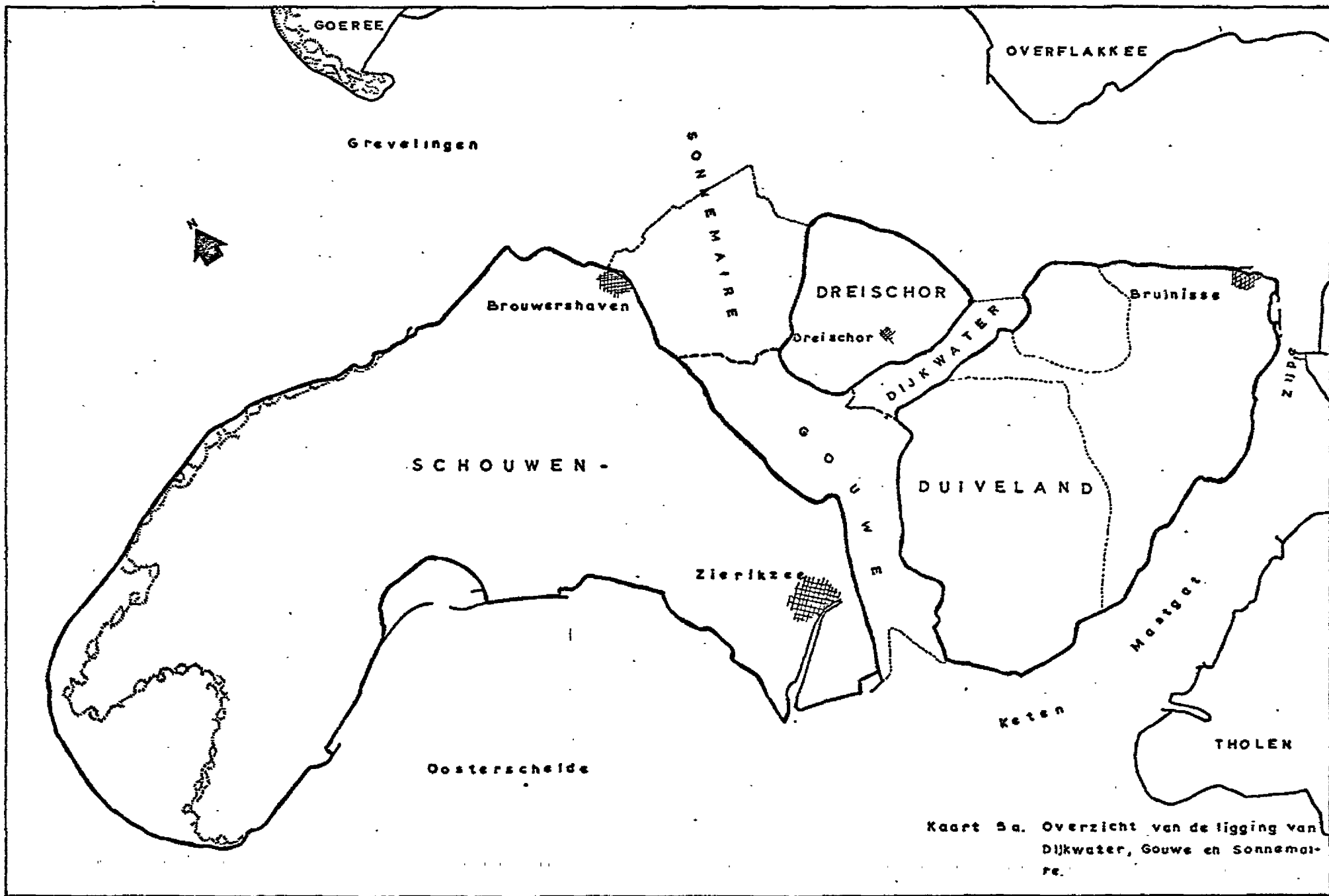
De Gouwe, het Sunne Mare (Sonnemaire) en het Dijkwater slibden in de loop der jaren langzaam dicht.

Het gebied bij Noordgouwe ligt op de plaats waar de 3 geulen samen kwamen nl. de Gouwe vanuit het zuiden (de Schelde), het Dijkwater vanuit het oosten en het Sunne Mare vanuit het noorden (de Grevelingen). Op deze plaats kan een wantij bestaan hebben, waardoor hier weinig stroming optrad. Hierdoor zal de sedimentatie groot geweest zijn, waardoor het gebied snel dichtslibde en zodoende snel ingepolderd werd.

Is zo'n slik in de geulen gelegen tegen de polders hoog genoeg opgeslibd, dan kan een schor ontstaan.

Deze schorren werden uitgegeven om te worden ingepolderd.

Zo zijn in een vrij snel tempo de Gouwe, het Sonnemaire en het Dijkwater grotendeels ingepolderd. Met deze inpoldering is na 1300 begonnen.

Kaart 5a. Overzicht van de ligging van Dijkwater, Gouwe en Sonnemai-
re.

De bedijkingsgebieden op Schouwen-Duiveland die grenzen aan de Grevelingen kunnen in 5 afzonderlijke gebieden worden ingedeeld:

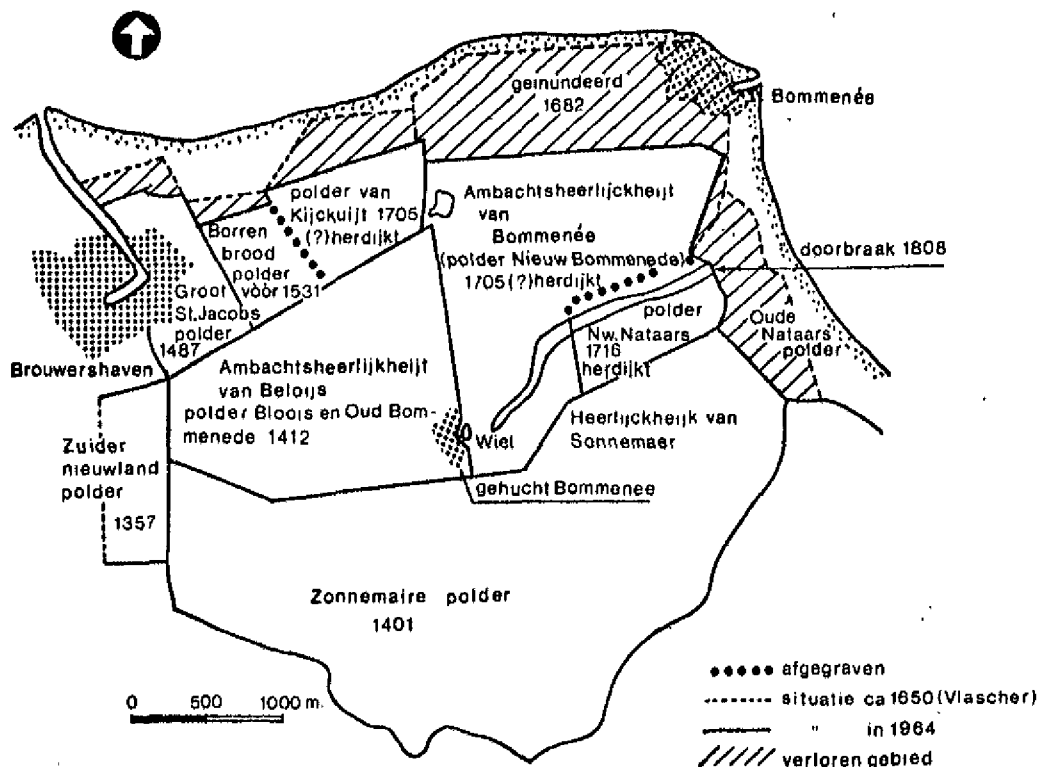
1. De inpoldering van het Sonnemaire.
2. De bedijking van de polders ten noordwesten van Brouwershaven.
3. De inpoldering van de Gouwe.
4. De inpoldering van het Dijkwater.
5. De inpoldering van het gebied ten oosten van Duiveland en Sir Jansland.

1.2.1

De inpoldering van het Sonnemaire (kaart 6).

In 1357 werd de Zuider Nieuwlandpolder bij Brouwershaven bedijkt. Deze polder is op de tegenwoordige kaart niet meer als zodanig te vinden. Hij is sinds 1953 één geheel met Schouwen. De dijk tussen Schouwen en het Zuider Nieuwland is in 1953 vanuit Schouwen doorgebroken en daarna geheel afgegraven.

Toen in 1374 in de Gouwe de Noordgouwe polder werd bedijkt (kaart 7), werd de Sonnemaire een doodlopende zeearm. Deze verlandde snel en werd in 1401 aan de noordelijke zijde afgesloten waardoor de polder Zonnemaire is ontstaan.

Kaart B Polders in het Sonnemaire

In 1412 volgt de bedijking van de polder Bloois- en Oud Bommenede, die oorspronkelijk één bedijking vormde met de Nieuw Bommenede polder.

Deze Bommenede polder is groter geweest dan de nu bekende Oud- en Nieuw Bommenede polders samen. De vroegere dijk heeft in het noorden uit de huidige kust gelegen evenals het nu verdwenen (visser)plaatsje Bommenee. Dit dorp is evenals het noordelijk deel van de Bommenede polder in 1682 verdwenen. Terwijl een gedeelte van de Oud Bommenede polder weer herdijkt werd, is het andere deel nog lange tijd *drijvende* geweest, fig. betekenis zeer nat.

De herbedijking van dit gebied heeft vermoedelijk omstreeks 1705 plaatsgevonden, waardoor de Nieuw Bommenede polder is ontstaan. De Oude Nataarspolder is omstreeks 1412 bedijkt en sinds 1682 drijvende geweest tot 1716. In dit jaar is een gedeelte van de Oude Nataarspolder weer bedijkt en zo is de Nieuwe Nataarspolder ontstaan. De Groot St. Jacobspolder is in 1487, terwijl de Borrenbroodpolder vóór 1531 bedijkt werd. Wanneer is niet bekend. Wel is zeker dat de huidige polder kleiner is dan de oorspronkelijke.

De polder van "Kijckuijt" is in 1705 herdijkt. Deze is vermoedelijk tijdens de vloed van 1682 geïnundeerd.

Wanneer deze voor de eerste maal is bedijkt is niet bekend.

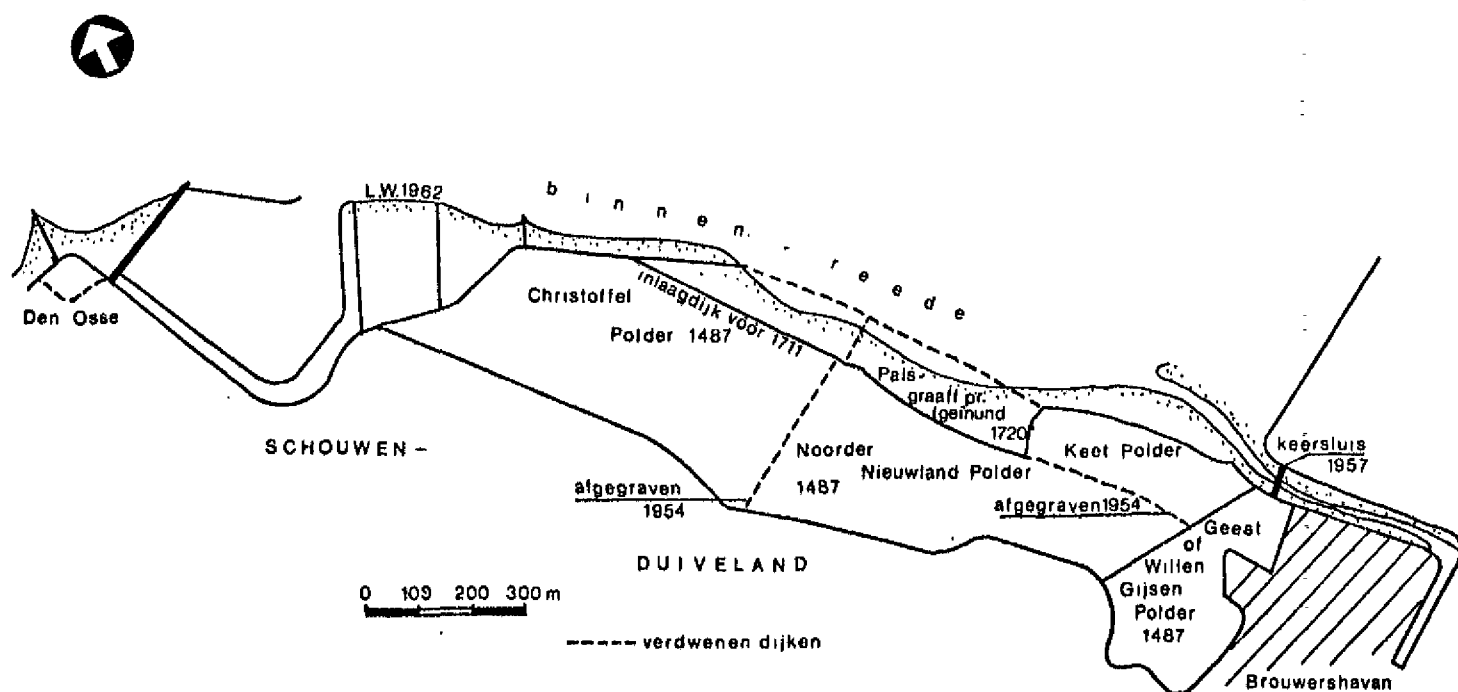
1.2.2 De bedijking van de polders ten noordwesten van Brouwershaven (kaart 7).

In 1487 wordt een groot slikkengebied aan de noordoostzijde van Schouwen bedijkt. Hieruit zijn de volgende polders ontstaan:

Christoffel, Noorder Nieuwland en de Geest of Willem Gijsen.

De Keetpolder is in 1710 bedijkt.

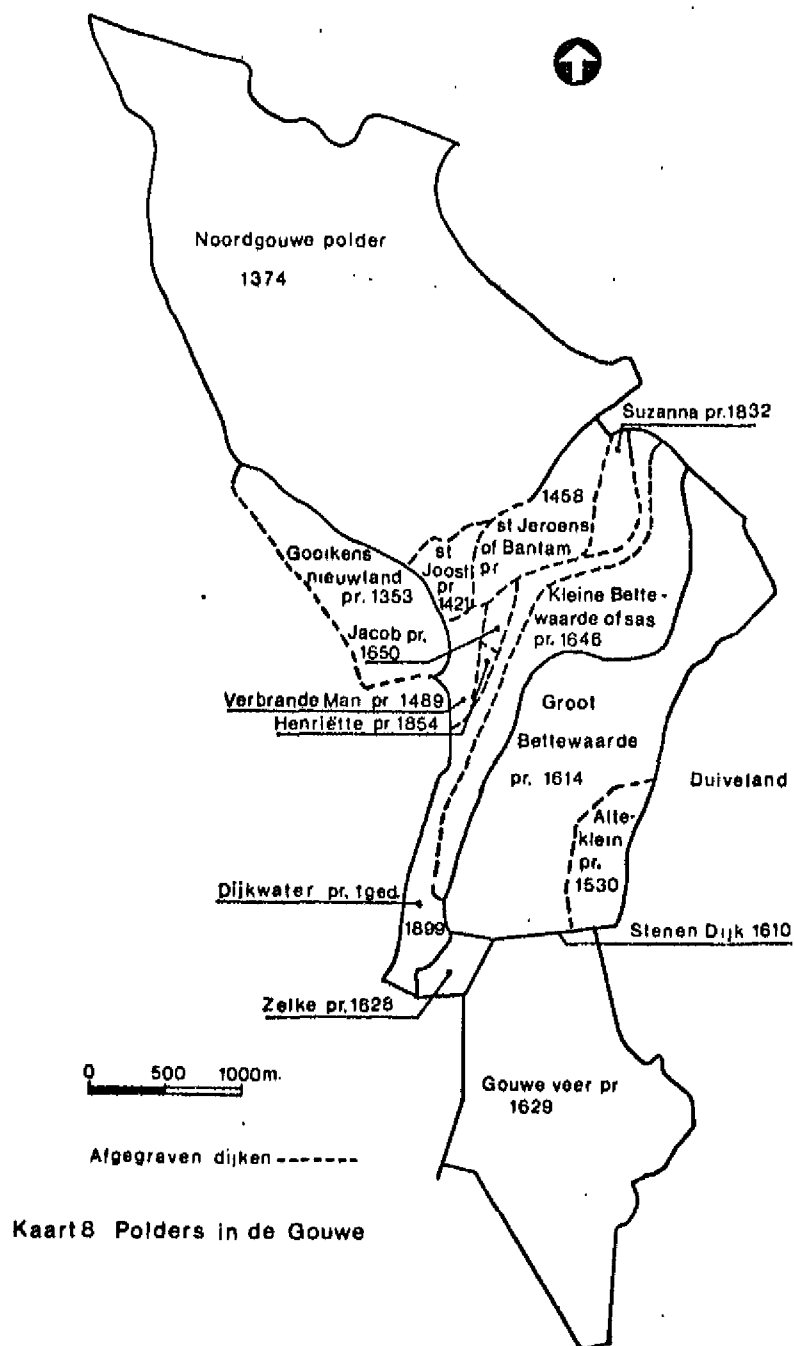
De Palsgraaff polder werd in 1720 geïnundeerd. Wanneer deze voor de eerste maal bedijkt werd, is onbekend.

Kaart 7 Situatie van de polders rond Brouwershaven

1.2.3 De inpoldering van de Gouwe (kaart 8)

Het eerste ingepolderd gebied is de Gooikens Nieuwlandpolder in 1353; gelegen aan de oostzijde van Schouwen. In 1374 volgt de Noordgouwepolder door een gedeelte van de Gouwe te bedijken. De verlanding van de Gouwe gaat door en in 1421 volgt de inpoldering van St. Joost aan de zuidzijde van de Noordgouwe polder. Enkele jaren later in 1458 worden de slikken oostelijk van St. Joost ingepolderd, De Jeroens of Bantampolder. In 1489 volgt de inpoldering van het gebied ten zuiden van St. Joost, dit wordt de Verbrande Man polder. In 1530 komt de polder Alte Klein gereed. In 1610 wordt de Gouwe door aanleg van de "Stenen Dijk" bij Zierikzee definitief afgesloten van de Oosterschelde. Door deze dijk zijn Schouwen en indirect Dreischor met de Vierbannen van Duiveland verbonden.

Kaart 8 Polders in de Gouwe

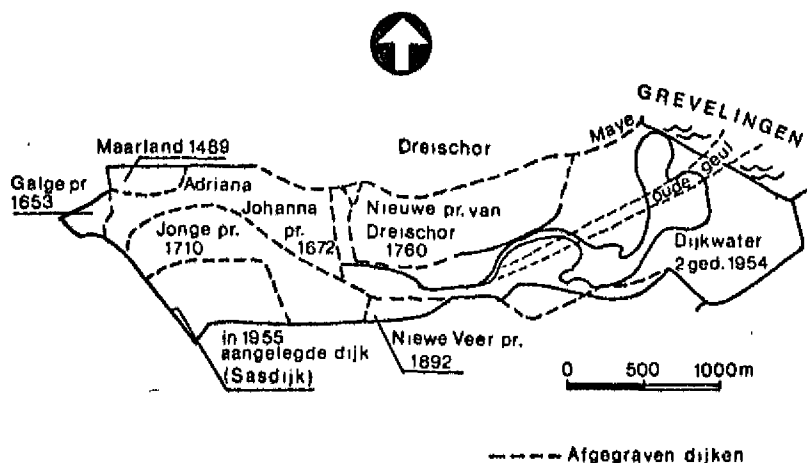
In 1614 wordt de Groot Bettewaarde polder bedijkt, de Zelke polder volgt in 1628 en de Gouwe Veerpolder in 1629. In 1646 wordt nog een groot gebied in de Gouwe ingepolderd nl. de Kleine Bette- waarde of Sas polder, terwijl in 1650 de Jacobspolder tot stand kwam. De laatste inpolderingen zijn de Suzanna polder in 1832, de Henriëtte polder in 1854 en de Dijkwater polder in 1899. Deze laatste inpoldering kwam tot stand door het vervangen van de "Sas" bij Zierikzee door een gronddam met een duiker.

1.2.4 De inpoldering van het Dijkwater (kaart 9).

De Maarlandpolder is de eerste polder die bedijkt werd in het Dijkwater (1489). Hierna volgde in 1653 de Galgepolder en in 1910 de Jonge polder. De Nieuwe- of Jonge polder van Dreischor of Belder volgt in 1760.

In de 19e eeuw zijn de volgende polders ontstaan:

de Adriana Johanna (1872) en de Nieuwe Veerpolder (1891).

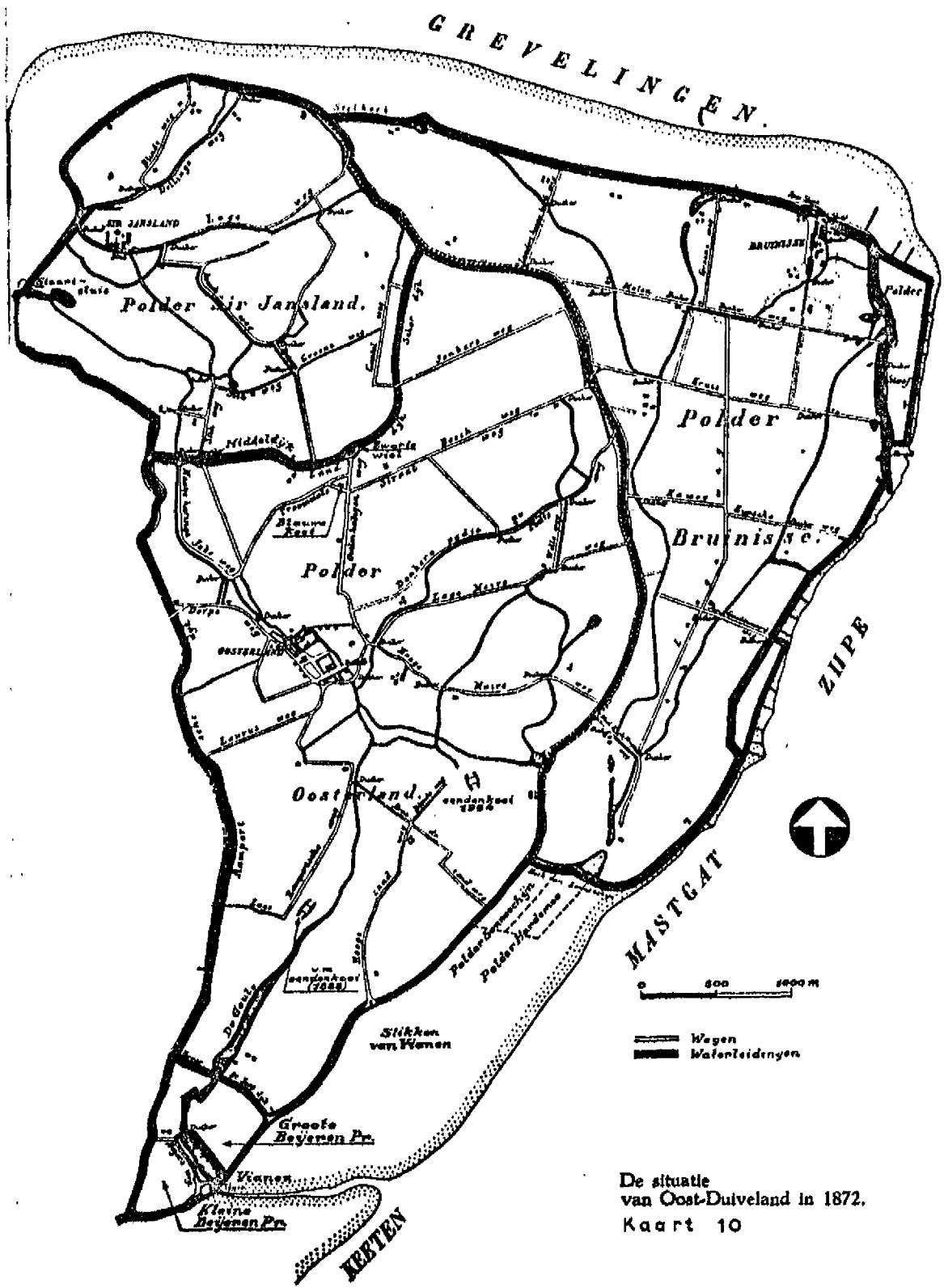
Kaart9 Polders in het dijkwater

Als laatste in het Dijkwater gebied wordt de dam gelegd tussen Dreischor en Sir Jansland, die het Dijkwater afsluit van de Grevelingen. Deze dam wordt in 1954 aangelegd.

1.2.5 De inpoldering van het gebied ten oosten van Duiveland en Sir Jansland (kaart 10).

In 1354 werd de Oosterland polder aan de oostzijde van de Vierbannen van Duiveland bedijkt.

Hierna volgt in 1453 de polder Bruinisse, aan de noordoostzijde van de Oosterland polder. Deze polder ligt op een schorregebied dat zich vroeger verder oostwaarts uitstrekte. Het Zijpe lag ook oostelijker, maar deze geul verzandde. Als laatste in dit gebied is de Stoofpolder bedijkt (1621).

De situatie van Oost-Duiveland in 1872. Kaart 10

Van de nu genoemde polders zijn er verschillende niet meer op de hedendaagse kaarten te vinden. Na de stormvloedramp van februari 1953, zijn veel dijken afgegraven. Landinwaarts komen nog enkele grote delingsdijken voor. Deze delingsdijken hebben de functie om bij een eventuele doorbraak van een waterkerende dijk te voorkomen dat de gehele polder onder water komt. Een voorbeeld van zo'n dijk is de delingsdijk dwars door de polder Schouwen, die in 1961 is aangelegd.

Algemeen.

3.1 Situatie tot 1415 (kaart 11)

Uit de kaart van 1415 van Goeree, blijkt dat de eerste bedijkingen reeds hebben plaatsgevonden op het eiland Westforri.

Ook zijn de huidige Oost-, Midden- en Westduinen al aanwezig. Aan de oostzijde van Goeree komen verschillende platen voor, gescheiden door geulen.

Tussen Goeree en Zomerland ligt de zeearm De Loo.

Aan de andere kant van Zomerland de Weechvliet en Sonnemare.

Tussen Dirksland en Herkingen liep de geul 't Breed en tussen Dirksland en Vier Hernessen het Wellevliet, wat later ook wel het Bornvliet en Bremvliet wordt genoemd. Tussen Sommelsdijk en Duivenswaard liep het kreekje de Riere.

In 1165 wordt er voor het eerst melding gemaakt van bewoners, die korte tijd daarna Het Oudeland van Diepenhorst hebben bekaad.

Uit de jaren 1170 en 1173 is bekend dat er zich dijkdoorbraken hebben voorgedaan. Vóór 1165 is het eiland waarschijnlijk bewoond geweest door vissers die in de beschutting van de duinen hun nederzettingen hadden.

De naam van het eiland was eerst Westforrie dat vrij spoedig is verbasterd tot Westvoorne en later veranderd in Goedereede en Goeree.

De bedijkingen.

- Het Oudeland.

De bedijking van Het Oudeland heeft vóór 1300 plaatsgehad. Ook de polder Oostdijk is vóór 1300 bedijkt, maar wel later dan Het Oudeland.

Aan de noord- westzijde zijn de polders Groede of Nieuwland in 1357 bedijkt en Nieuwenoord in 1367. Polder Sparwaertsgors en de Heijninge is in 1392 bedijkt. Deze laatste polder moet al vrij spoedig daarna zijn weggespoeld.

Op de kaart van 1483 komt deze polder niet meer voor.

- Zomerland en Raemhille.

Dit land wordt al in een handvest uit 1220 en 1221 genoemd en spoedig daarna is er een nederzetting met een eigen kerk gesticht.

Aan het eind van de 14e eeuw moet het ondergegaan of, na uitmoering, verlaten zijn. Het groeide later opnieuw aan en werd in 1483 opnieuw bedijkt, om in het jaar 1516 weer te verdrinken. Het slibde daarna weer op tot schor. Op 2 april 1707 is het verkocht en kreeg het de naam Stellegors. Het vormt thans een onderdeel van de een-drachts en woutrina polder.

1.3.2 Veranderingen van 1415 tot 1750 (kaart 12)

Algemeen:

De zuidelijke kustlijn van Het Oudeland is gewijzigd. De platen ten oosten van Goeree zijn verder opgewassen en bedijkt.

Tussen de hierboven genoemde platen (situatie tot 1415) zijn de geulen grotendeels dichtgeslibt en nieuwe opwassen zijn ontstaan, die ten dele al zijn bedijkt.

't Breed tussen Dirksland en Herkingen is grotendeels dichtgeslibt. Ook ten westen van Dirksland zijn schorren ontstaan. De ten noordwesten van Dirksland gelegen schorren zijn bedijkt.

In 1483 zijn belangrijke uitbreidingen uitgevoerd op het eiland Goeree. Aan de oostzijde tegen Oostdijk en tegen de noordoostpunt van Het Oudeland ontstonden slikken die gedeeltelijk voor 1600 al bedijkt werden.

Ook aan de Noordzeezijde groeit het land sterk aan. Hier wordt West-Nieuwland bedijkt. Aan de westzijde van deze polder ontstaat een uitgestrekt duingebied.

Oostelijk van Goeree hebben zich ook wijzigingen voorgedaan. Polder Zomerland en Roxenisse zijn geïnundeerd evenals Herkingen en de St. Jacobs-polder. 't Breed en Wellevlied zijn ingepolderd. Verder hebben zich aan de noordzijde van Dirksland belangrijke aanwassen gevormd.

Bedijkingen van 1415 - 1750.

- 1415: Dirksland is één van de eerste platen in de brede riviermond tussen (Oost)-Voorne en Schouwen. Het bestond reeds in 1229. Het wordt echter pas in 1415 uitgegeven om bedijkt te worden, nadat het veenbedrijf was uitgeput en het weer tot gorsland was aangeslibt.
- 1420: Oud-Herkingen werd in 1415 uitgegeven om bedijkt te worden. Deze polder moet niet lang daarna weer geïnundeerd zijn. De herbedijking is in 1483 voltooid. Daarna is de polder nog verschillende malen geïnundeerd. Dat kwam vooral door de zeer ongunstige ligging. De laatste herbedijking vond plaats in 1604. Herkingen was verreweg de kleinste van de vijf bedijkingskernen van Flakkee.
- 1438: Het Oudeland van Oude-Tonge werd pas in 1438 bedijkt terwijl het al rond 1420 voor de eerste maal was uitgegeven. In de periode van 1420 - 1438 werd het moerbedrijf hier nog uitgeoefend.
- 1447: Inpoldering van het Zuiderland.
- 1455: De inpoldering van Battenoord in 1455 volgde op de inpoldering van polder het Zuiderland.
- 1465: Het Oudeland van Middelharnis, het Oudeland van Sommelsdijk en Duivenwaard. Het zijn drie aan elkaar grenzende oude platen. Deze drie platen werden eerst in 1420 uitgegeven om bedijkt te worden, maar pas in 1465 werd de bedijking voltooid. Het waren uitgemoerde platen die weer tot schorren zijn aangeslibt.
- 1480: Oud Melisant werd in 1465 uitgegeven om bedijkt te worden. Een tweede uitgifte volgde in 1480 waarna de inpoldering plaatsvond. De polder is in 1542, 1559 en 1560 door middel van een inlaagdijk verkleind. De grootste afbrokkeling had vooral plaats aan de oostzijde, waar de Nolle-dijk nog de plaats van de laatste inlaag aanwijst.
- 1480: De Oude Plaat is een inpoldering die door middel van twee afsluitdammen werd uitgevoerd. Het is de vroegere Boern- of Boomvliet, een geul tussen het Haringvliet en de Grevelingen.
- 1482: Hugevliet en de St. Jacobspolder. De plaat of gors Hugevliet, vermoedelijk gelegen ten zuidwesten van Battenoord, werd op 15 februari 1482 voor bedijking uitgegeven. In 1502 volgde de bedijking die de naam St. Jacob kreeg. Niet lang daarna bezweken enkele dijken om meer dan een eeuw drijvend te blijven liggen. De polder werd omstreeks 1648 herdijkt. In 1682 werd hij weer geïnundeerd, maar werd onmiddellijk herdijkt. De 15e november 1775 werden er bressen in de dijk van de St. Jacob geslagen. De aangericht schade bleek deze keer zo aanzienlijk dat een herdijking niet meer is uitgevoerd.
- 1484: Roxenisse werd in 1484 voor de eerste maal bedijkt. De polder lag nog meer vooruitgeschoven en daardoor meer blootgesteld aan het natuurgeweld dan Oud Melisant en was dan ook destijds groter dan nu het geval is. Hij werd geïnundeerd in 1552 en 1553 waarna er een inlaagdijk aangelegd werd. Op 1 november brak de dijk andermaal door en bleef Roxenisse ruim 30 jaar drijven totdat in 1605 de herdijking ter hand werd opgenomen.
- 1489: Alteklein. Dit is een inpoldering van de schorren die gelegen waren tegen de dijk van Dirksland en onder tegen Oud-Melissant aan.
- 1492: West-Nieuwlandpolder. Deze polder is ten westen van de Westduinen gelegen. De schorren die in 1492 bedijkt zijn kregen de naam Noordergors en na de bedijking de naam St. Pieterspolder. Deze naam veranderde in 1506 in West-Nieuwland.

- 1505: Klinkerland ligt ten zuiden van de Oude Plaat en van Duivenwaard en ten noorden van Battenoord. De bedijking werd in 1505 uitgevoerd.
- 1532: St. Elisabeth. In het begin van de 16e eeuw lag een nog onbedijkte strook schorren in het bed van het 't Breed, thans genaamd Oude Dee of Klaasje water. Deze schorren werden in 1532 bedijkt.
- 1545: De Plaspolder.
Deze polder is in 1395 voor bedijking uitgegeven, maar pas in 1545 is de bedijking uitgevoerd. Zij bestond behalve uit de huidige Plaspolder ook uit het latere Oud Westerloopolder en is gelegen tegen de oostzijde van Het Oudeland. In 1551 bezwijkt de dijk van de Plaspolder onder stormgeweld en na herbedijking ontstaat de huidige Plaspolder.
- 1591: Oud Westerloo. De in 1551 niet herdijkte schorren groeien aan. De uitgifte voor bedijking kwam in het jaar 1591 en nog in hetzelfde jaar kwam de bedijking gereed.
- 1611: Nieuw Westerloo.
Deze schorren behoorden aanvankelijk bij de uitgifte van Oud-Westerloo, maar de schorren waren nog te laag om deze te bedijken (de kosten zouden te hoog zijn). In 1611 was het opslibbingsproces zover gevorderd dat er een goed te bedijken schor was ontstaan. In 1611 werd de bedijking voltooid. Al op 12 januari 1612 vond er een dijkdoorbraak plaats. Nauwelijks was de doorbraak d.m.v. een inlaagdijk hersteld of de dijk brak in september d.a.v. andermaal door, nu met twee gaten in de inlaagdijk. Tot een herdijking werd later overgegaan door andermaal een inlaagdijk aan te leggen. De polder is nog meerdere malen, o.a. in 1682 en 1808 overstroomt, maar werd telkens herdijkt.
- 1653: Grote Zuiderpolder, ook wel Ooster-Nieuwlandpolder genaamd.
De schorren, die na bedijking de Grote Zuiderpolder vormden, zijn per opbod verkocht in 1653 voor 42666 ponden, 13 schellingen en 4 deniers. De schorren werden nog in datzelfde jaar bedijkt. De polder is nadien nog meerdere malen overstroomd, de laatste maal tijdens de stormvloed van 22/23 december 1894.
- 1653: Kleine Zuiderpolder, ook wel kleine Zuider Nieuwlandpolder en in het spraakgebruik wordt hij nog vaak de Boerenpolder genoemd.
Deze polder bestaat uit een slikkengebied dat aanvankelijk bij de Grote Zuiderpolder behoorde, maar die de kopers er niet bij wilden hebben vanwege hun minder goede en zanderige textuur. Maar nog hetzelfde jaar zijn ze voor niet veel minder verkocht en bedijkt.
- 1700: Diederik. Deze polder is gelegen tegen de westkant van Dirksland. De smalle strook schorren werd in 1700 bedijkt. Hoewel Diederik bij herhaling van stormvloed te lijden had, o.a. op 26 februari en 7 maart 1714 en 3 maart 1715 en ook later, kon een doorbraak steeds worden voorkomen.
- 1723: Preekhilpolder. Deze polder maakte tot voor 1723 deel uit van de polder Het Oudeland. Maar doordat de zeedijk zodanig werd aangetast, was het nodig voor de veiligheid van Het Oudeland dat er in de zuidwesthoek van die polder nog een dijk werd aangelegd. Dit afgesneden deel vormde de Preekwerf wat later veranderde in Preekhil. Deze polder onderging in de loop van de jaren belangrijke veranderingen, o.a. tengevolge van doorbraken en vallen.

1.3.3 Situatie van 1750 - 1937 (kaart 13).

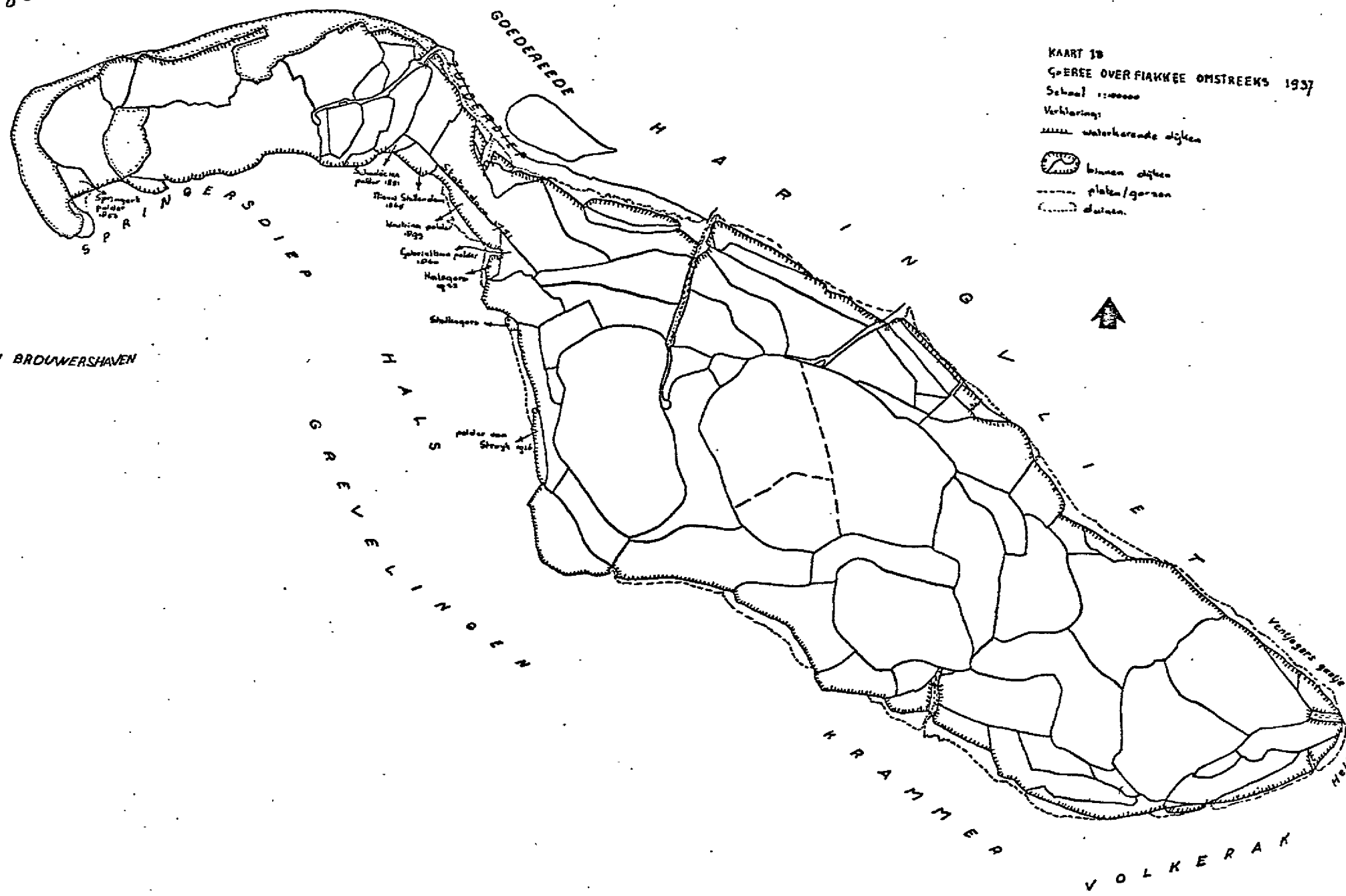
Algemeen:

De grootste verandering die in deze periode heeft plaatsgevonden is de aanleg van een dam, de Statendam, door de Scharreze, vroeger De Loo, en de Hals, eens Zonnemare en Weechvliet. Door aanleg van deze dam in 1751 werd Goeree met het Stellegors en het Stellegors met Flakkee verbonden. Nu begint de noordelijke kustlijn van de Grevelingen aardig vorm te krijgen. Goeree is met Flakkee verbonden en de meeste aan de Grevelingen grenzende polders zijn bedijkt. Het duingebied ten westen van West-Nieuwland groeit gestadig.

KAART 10
 GOEREE OVER FIAKKEE OMSTREKS 1937
 Schaal 1:100000

- Verklaring:
 waterkerende dijken
 binnen dijken
 platen/gorren
 duinen

ZEEGAT VAN BROUWERSHAVEN

Springer
 polder 1875
 Nicolaas
 polder 1881
 Nicolaas
 polder 1884
 Mathias
 polder 1892
 Gabriëlina
 polder 1900
 Halsqers
 1902
 Schalkqers
 1903
 polder van
 Struik
 1914

Versluisers
 gracht
 HALL

De zuidpunt van West-Nieuwland ligt niet tegen de duinen aan. Daar vindt een sterke schorvorming plaats, maar is nog niet zover dat het bedijkt kan worden. Langs de noordzijde van de Statendam is de aanwas snel gegaan, zodat daar in 1780 al schorren zijn bedijkt, o.a. Eendrachtspolder in 1780, de Scharrezeepolder in 1803 en ook het ten noorden van de Statendam gelegen Zuidergors is bedijkt, en wat de naam Adrianapolder heeft gekregen.

Na 1821 is de definitieve vorm van de zuidelijke kustlijn van Goeree-Overflakkee vastgelegd. Aan de meest westelijke zijde van de Grevelingen zien we een sterke uitbreiding van het duingebied in zuidoostelijke richting. De schorren tussen die duinen en de West-Nieuwlandpolder zijn inmiddels bedijkt, (de Springertpolder, 1853). De zuidelijke dijken van West-Nieuwland, Preekhil, Het Oudeland, Nieuw-Westerloo en de Kleine Zuiderpolder die rechtstreeks waterkerend zijn, zijn in vrijwel dezelfde vorm blijven bestaan.

Langs de zuidzijde van de Statendam zijn nu ook schorren ontstaan die gedeeltelijk zijn bedijkt. Zo zijn vanaf de Kleine Zuiderpolder de volgende polders ontstaan: Schaddeleepolder in 1851

Nieuw Stellendam in 1865

Woutrinapolder in 1899

Gabriëllinapolder in 1853/1860

Tegen de Gabriëllinapolder is de Halsgorspolder gekomen in 1922.

Aan de zuidzijde van Roxenisse ligt sinds 1925 de Stellengorspolder, en als laatste is het zuidelijk deel van de schorren langs de Diederikpolder bekaad, de Strijkpolder. Er liggen nu nog enkele smalle stroken schorren langs de Woutrina-, Gabriëllina-, Halsgors-, Diederikpolder, Klinkerland en Battenoord.

Bedijkingen van 1750 - 1937.

De dammen door de Hals en de Scharrezees

Chronologie.

1734: Advies van prof. 's-Gravenzande inzake afsluiting van de Hals.

1751: Op 27 februari besluiten de Staten van Holland en West-Friesland na rijp beraad dat "het leggen van den veers. Dijk of Dam considerabele voordelen en nuttigheden soo van behoudenis van het Fort Hellevoetsluis, als in opsigte van de Navigatie en Commerce, mitsgaders aanwinnige van landen en gorssen, sal veroorsaken, soo dat de kosten die tot het leggen van een dam soude moeten worden geïmpendeert, bij de voordeelen, die men meent daaruit te mogen verwachten niet te vergelijken souden zijn.....".
Uit het rapport der gecommiteerden tot Zaken van Goedereede, dat het eind van het jaar door de Staten van Holland en West-Friesland behandeld wordt blijkt, dat er een dam is aanbesteed door de Hals naar het ontwerp van Cruquius, alleen is de "raaiing" iets oostelijker genomen vanaf het Zuidgors op de korenmolen van Dirksland om het diepst van de Hals te vermijden. De dam heeft een aanlegbreedte van 40 Voornse voet (13,0 m) en een hoogte van 7 voet (2,3 m) met een berm van 12 V. voet (3,9 m), hij is tonrond afgewerkt en heeft een talud van 1 op 4. De lengte van de dam door de Hals vanaf het Stelgors tot aan de gorzen van Roxenisse is 325½ roeden, de dam vanaf het Zuidgors over de Scharrezees tot het Stellegors is 637½ roeden. Beide dammen zijn van aarde, met rijs opgevuld.

1766: In dit jaar is de Statendam doorgetrokken over het Stellegors heen, zodat nu een lange ononderbroken dijk is ontstaan.

1851: Schaddeleepolder. Al in 1842 werd een omkading aangelegd, maar kon niet worden voltooid. In 1851 werd de hoogwaterkerende dijk aangelegd.

1853: Gabriëllinapolder.

In 1853 werden de schorgronden, gelegen ten noorden van Roxenisse en tegen de Damdijken aan, uitgegeven om omkaad te worden. Dit was geen succes, want elk jaar bezweek de kade. In 1860 werd de kade vervangen door een hoge dijk.

- 1853: Springertpolder. Deze polder is gelegen tussen de Westduinen en de West-Nieuwlandpolder op Goeree. De schorren zijn in het begin van de 19e eeuw gevormd en stonden bekend als het Westergors. De bedijking van dit schor werd in 1853 uitgevoerd en de polder kreeg de officiële naam: Springertpolder, hoewel hij in het spraakgebruik bekend bleef als het Westersche gors.
- 1865: Nw. Stellendam.
De bedijking sloot aan op de Schaddeleepolder en strekte zich zuidoostwaarts uit tot tegen Stellengors.
Reeds in 1867 werd de polder geïnundeerd. De dijk werd hersteld en gedeeltelijk verlegd (de huidige ligging). In 1894 werd de polder weer geïnundeerd maar de schade werd in 1895 hersteld.
- 1899: Woutrinapolder. Deze polder werd in 1899 bedijkt. Het was de bedoeling de dijk van de Woutrinapolder te laten aansluiten aan de Roxenissepolder, maar dit was niet mogelijk. Nu is ze aangesloten op de dijk om de Gabriëllinapolder.
- 1922: Het Halsgors.
Deze polder werd in 1922 bedijkt. De Halspolder ligt tegen de Gabriëllinapolder en de Roxenissepolder.
- 1925: Stellengors. In 1925 zijn de schorren gelegen in de hoek tegen de Roxenisse- en Diederikpolder bekaad.
- 1926: Polder van Struijk.
De strook schorren tegen polder Diederik werden in 1926 bekaad.

2 INLAGEN EN DIJKVALLEN

2.1 Algemeen:

Deze twee fenomenen hebben meegewerkt aan de huidige vorm van het Grevelingen bekken. In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de voornaamste inlagen (dijken) rondom de Grevelingen. Ook de dijkvallen worden in dit hoofdstuk genoemd.

2.2 INLAGEN.

2.2.1 Inleiding.

De meeste inlagen in Nederland zijn te vinden aan de zuidkant van het eiland Schouwen-Duiveland en de noordkant van Noord-Beveland. Ook aan de noordkant van Schouwen en aan de zuidkant van Goeree komen enkele inlagen voor. Een inlaag is een gebied dat ingesloten wordt tussen een oude, bedreigde zeedijk en een nieuwe landinwaarts aangelegde dijk. Het tussen deze dijken gelegen gebied is meestal laaggelegen en door zoutkwelwater over grote oppervlakten brak tot zout. Meestal worden de hogere delen intensief beweid. De meeste inlagen zijn vrij oud. Reeds op de kaart van Zuid-Beveland uit de "Atlas der Provincie van Zeeland" uit 1752 zijn de Westenschouwense-, de Koudekerkse-, de Flauwers-, de Suzanna- en de Cauwersinlaag ingetekend.

Door een langdurige, ongestoorde ontwikkeling vormden zich levensgemeenschappen, welke mede door het unieke "basis-milieu" onderkend zijn als natuurwetenschappelijk waardevol. Deze waarde wordt in het algemeen ontleend aan:

1. een hoge ornithologische waarde, zowel voor broedvogels als voor overtuigende trekvogels, die hun voedsel op de droogvallende platen verzamelen,
2. een hoge botanische waarde door de zeldzaamheid van het basismilieu en de lange ongestoorde ontwikkeling.

2.2.2 Inlagen noordkust Schouwen-Duiveland.

Uit de literatuur zijn geen of weinig gegevens bekend over inlagen die gemaakt zijn voor 1600. De eerste inlaag die beschreven is (in 1608) is gelegen bij Repard (kaart 14a.). Deze inlaagdijk was $231\frac{1}{2}$ schouwseroede (1 schouwseroede is ± 2.53 m) lang is. De inlaag is in 1698 geïnundeerd. Van de vorige zeedijk bestaan nog de overgebleven bouten of nollen, de vroegere Oost- en West-Repard (1908). Ze waren gelegen daar, waar nu de aansluiting van de Brouwersdam op Schouwen is. De toen gemaakte inlaagdijk was in 1908 met duinen bedekt. En waar nu strand is, moet in 1608 een inlaag geweest zijn.

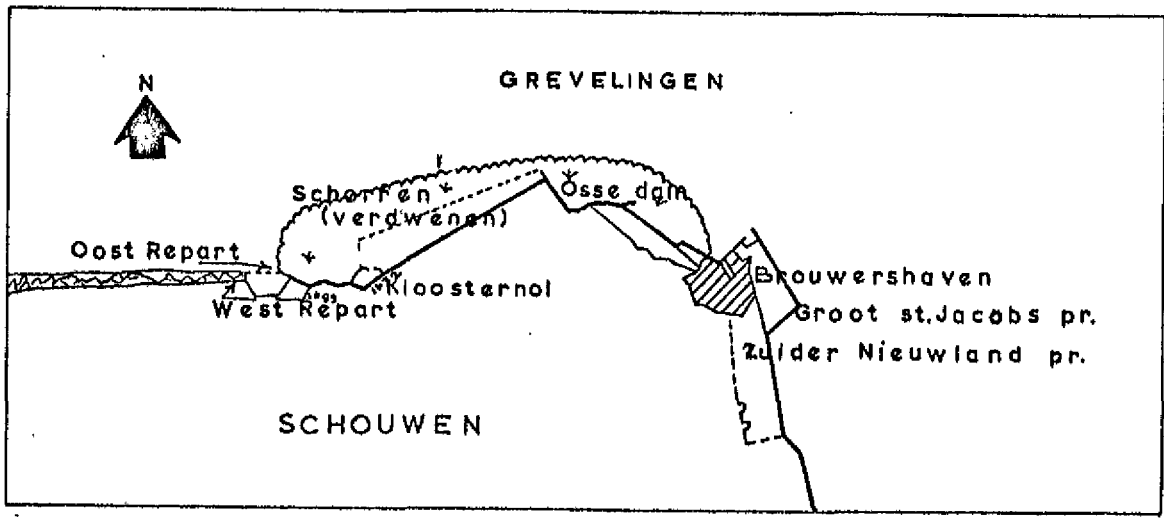
In 1672 werd de inlaagdijk van Kloosternol aangelegd. De zeedijk van Kloosternol moet vroeger een inlaagdijk geweest zijn; op 20 december 1670 wordt er meegedeeld: Suyger aan de zeedijk tegen Kloosternolle.

Op 26 februari, 1 en 2 maart 1714 inundeerden de polders: Christoffel, Noordernieuwland, Palsgraaff en de Geest of Willem Gijzen polder tot tegen de wal van Brouwershaven.

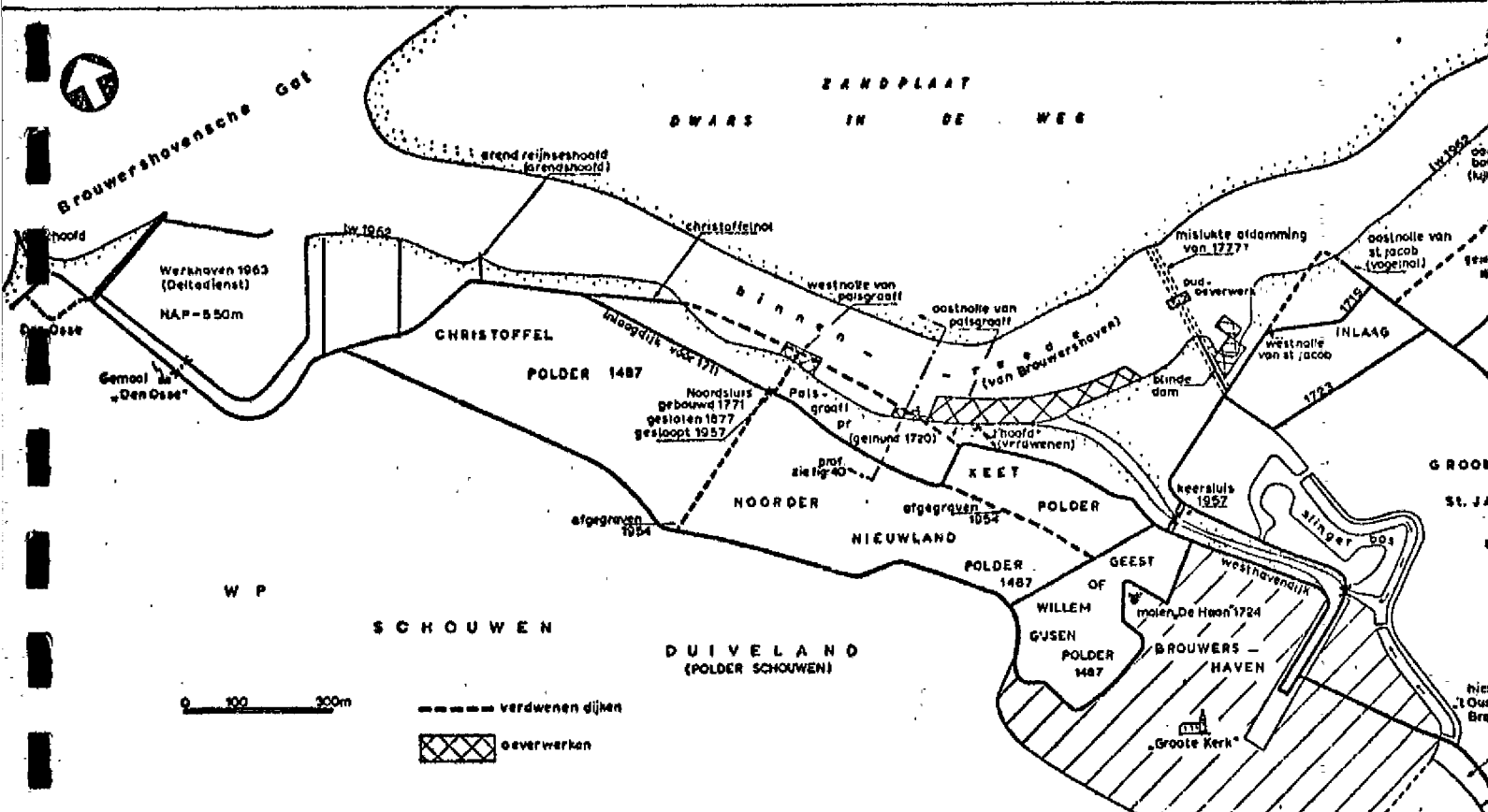
De inlaagdijk die thans de oostelijke zeedijk vormt van de Christoffelpolder moet al voor 1711 aangelegd zijn. De oude zeedijk moet dus meer naar het noordoosten hebben gelegen.

1719. Inlaagdijk aangelegd in de St.Jacobs-Nieuwlandpolder bij Borrenbrood.

5 maart 1723. Inlage van St. Jacobs-Nieuwlandpolder. De toestand van de dijken van de St. Jacobs-Nieuwlandpolder ging regelmatig achteruit. Alle middelen werden aangewend, maar de toestand werd steeds dreigender door o.a. vallen. Niet alleen St.Jacobs-Nieuwland, maar ook Schouwen liep gevaar. Besloten werd een inlaagdijk door de St.Jacobs-Nieuwlandpolder te leggen van Borrenbrood af tot aan de havendijk van Brouwershaven.

Kaart 14 a. Situatie tussen Brouwershaven en Report.

Situatie van de polders rond Brouwershaven, kaart 14 b.

2.2.3 Inlagen aan de zuidkust van Goeree (zie kaart 15a en b).

In vergelijking met Schouwen komen op Goeree weinig inlagen voor. Alleen ⁱⁿ het gedeelte van de Preekhilpolder tot de haven van Ouddorp komen er enkele voor.

De oude ligging van de zuidelijke dijk van Het Oudeland is slechts bij benadering vast te stellen.

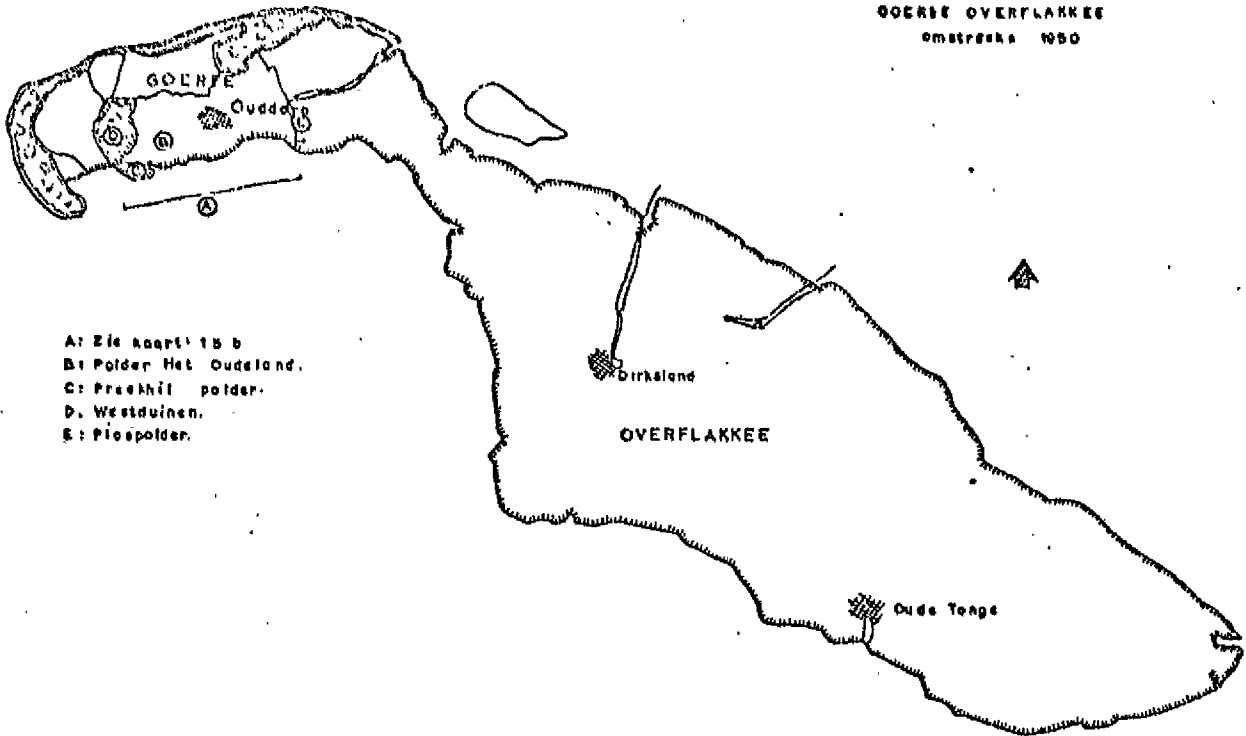
Het gedeelte vanaf de scheidingsdijk tussen de Plaspolder en Het Oudeland tot het oosterhoofd van de haven van Ouddorp, en de zuidwestelijke dijk van de tegenwoordige Preekhilpolder (paal 25 tot 26) is de oorspronkelijke zeedijk. Tussen deze beide nog bestaande gedeelten, heeft de oude dijk met een gebogen lijn door het tegenwoordige Springersdiep gelopen. Dit gedeelte van de Oudelandse zeedijk had het zwaar te verduren. Hij moest herhaaldelijk na doorbraken door inlaagdijken worden terug getrokken. De eerste inlaagdijk is vermoedelijk in 1635 aangelegd en heeft achter het meest zuidelijke gedeelte van de verdwenen zeedijk gelegen. Vier jaar later, in 1639, is er een slaperdijk gelegd aan de landskant van het oostelijk deel van de eerste inlaag.

Dit zijn dijken waarvan niets meer is overgebleven en die een eindje uit de huidige kust van Het Oudeland in het Springersdiep hebben gelegen.

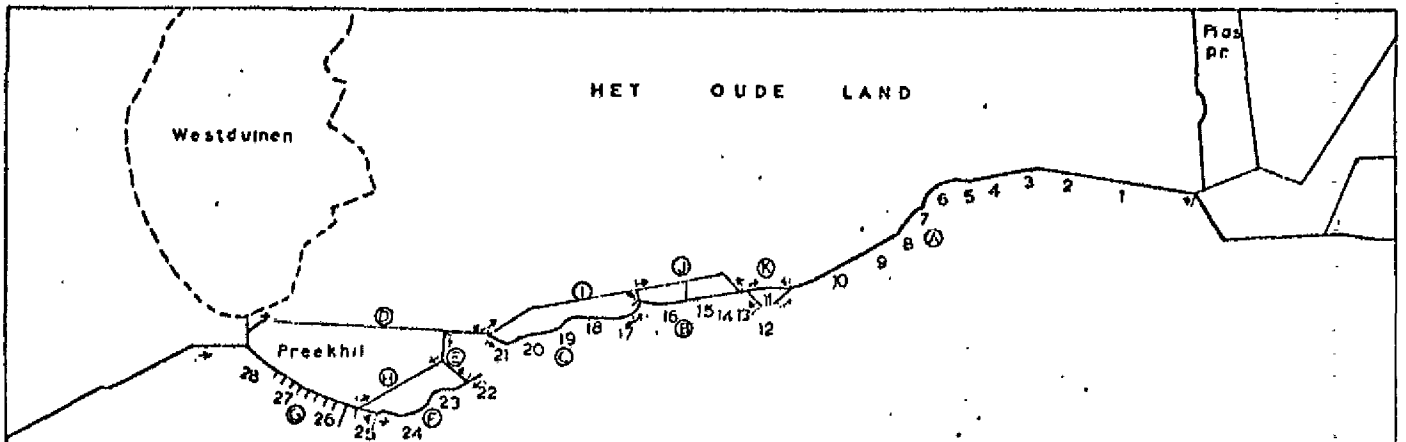
De grond tussen de slaperdijk van 1639 en de eerste inlaagdijk van 1635 is vermoedelijk tijdens de stormvloed van 1682 gefundeerd en werd de slaperdijk van 1639 dus hoofdwaterkering.

In 1698 vond er weer een terugtrekking plaats van het zuidelijk, reeds tweemaal teruggetrokken deel van de kust d.m.v. een inlaagdijk. De zuidelikedijk van de huidige Preekhilpolder tussen paal 22 tot 25 is nog een deel van deze inlaagdijk. Vanaf paal 22 liep de inlaagdijk ongeveer over het tracé van de dijk tussen paal 21 tot 17 oostwaarts, om bij paal 13 weer op de toenmalige hoofdwaterkering aan te sluiten.

kaart 15a
GOEDE OVERFLAKKEE
 omstreeks 1650

- A: Zie kaart 15 b
- B: Polder Het Oudeland.
- C: Preekhil polder.
- D: Westduinen.
- E: Piespolder.

- A+G Gedeelten van de oorspronkelijke zeedijk
- B Inlaagdijk uit 1715
- C : Het vermoedelijk later nog omgelegde dijkvak van de omstreeks 1698 teruggetrokken dijk.
- D : Inlaagdijk uit 1723.
- E : Inlaagdijk uit 1803, de z.g. Schenkeldijk.
- F : Het westelijk deel van de in 1698 teruggetrokken dijk.
- H : Inlaagdijk uit 1881.
- I : Noodkade uit 1796.
- J : Inlaagdijk uit 1882/1883
- K : Sloperdijk uit 1786

De nummers geven paalen aan. Ze worden ook wel gebruikt om percelen mee van te duiden
 Het oosterhoofd ligt bij paal 12, het middelhoofd tussen paal 16 en 17, en het westerhoofd, later grote driehoek, bij paal 21. De westerval bij paal 22.

Het dijkvak tussen paal 21 en 17 is een later nog iets omgelegd gedeelte van de inlaagdijk van 1698. De oosternol die bij het oosterhoofd heeft gelegen was ook nog een deel van deze inlaagdijk.

In 1715 is er een inlaagdijk gelegd achter een bedreigd dijkvak. Deze inlaagdijk is thans de hoofdwaterkering tussen paal 13 en 17. Hiertoe behoorde ook de westelijke havendam van de haven van Ouddorp. Bij paal 17 sluit de inlaagdijk aan op de inlaagdijk van 1698.

In 1723 werd de inlaagdijk gelegd, welke thans de scheidingsdijk is tussen de Preekhilpolder en Het Oudeland. De inlaagdijk loopt oostwaarts door tot daar waar de noodkade uit 1796 (zie hier beneden) weer op de omgelegde dijk uit 1698 aansluit.

In 1786 is achter het oosterhoofd een inlaag- of slaperdijk gelegd. Deze slaperdijk is bij de aanleg van de haven van Ouddorp in 1860/1861 hoofdwaterkering geworden.

In 1796 werd achter het bedreigde dijkgedeelte tussen de inlaagdijk uit 1715 en de in 1723 gelegde inlaagdijk langs polder Preekhil een inlaagdijk gelegd.

In 1803 werd een nieuwe dijk gelegd bij de val van 1803. Deze dijk verbindt de oude zeedijk nabij de tegenwoordige Westernol met de inlaagdijk van 1723. Het is de z.g. Schenkeldijk.

Na de dijkval van 7,8 december 1822, iets ten westen van de Schenkeldijk, werd een buikvormige binnenwaartse dijk verlegging uitgevoerd.

In 1881 werd in de Preekhilpolder achter de inlaag van 1698, die onder tussen hoofdwaterkering is geworden, een inlaagdijk gelegd. Deze inlaagdijk verbindt de oorspronkelijk zeedijk met de Schenkeldijk.

In 1882/1883 werd de noodkade van 1796, die met de oostelijke zijde aansloot op de inlaagdijk van 1715, door getrokken tot de haven van Ouddorp.

2.3 DIJKVALLEN

2.3.1 Inleiding.

Een dijkval is een afschuiving van een hoeveelheid grond uit een dijklichaam. Dit kan plaats vinden in gebieden waar een diepe stroomgeul vlak langs de dijk loopt. Als er in de ondergrond minder vast gepakte lagen voorkomen, kunnen deze uitgeschuurd worden door de stromingen. Dan wordt het gebied als het ware ondermijnd en kan de boven liggende laag onder bepaalde omstandigheden afschuiven, waardoor vallen ontstaan. Ook kan een gebied zo steil uitgeschuurd worden dat de helling te steil wordt, waardoor het materiaal afschuift (plaatvallen, oevervallen, dijkvallen).

2.3.2 Overzicht voornaamste dijkvallen etc. langs de noordkust van Schouwen-Duiveland.

Gegevens hierover van vóór 1600 zijn niet aanwezig. De eerste gegevens zijn van ± 1650.

In de jaren 1641, 1649, 1650 en 1656 deden zich vallen voor aan Repard (kaart 14a).

In 1663 dijkval ten noorden van Repard.

In april 1684 een val in de noordwesthoek van Repard.

Februari 1711. Val aan de hoek van Christoffelnol, die zich tot de geul van Brouwershaven uitstreckte. Besloten werd de val vanuit het oosten en van onderen af met een plasberm (bekleding met riet e.d. ter bescherming van een oever tegen de werking van het water) tot op 10 voet diepte te beslaan en naar boven toe te bezetten en met rijs (gevlochte wilgetenen) en stenen te verzekeren.

Op 11 april 1712 trad er een val op aan de dijk van Groot St.Jacobs-Nieuwlandpolder bij Brouwershaven.

13 juni 1718. Val aan de nol van St.Jacobs-Nieuwland. De westzijde van deze val werd opgewerkt en de nol werd met stutten in de vorm van een spitshoofd bezonken.

Op 14 augustus 1719 werd de in juli al ontstane val geïnspecteerd aan de dijk van St. Jacobs-Nieuwland bij Borenbrood. Nu bleek dat niet alleen het hoofd en het meyland (opkomende schorren) was weggezonden, maar ook een groot deel van de berm. Er werd besloten, om verder onheil te voorkomen, achter de zeedijk een inlaagdijk te leggen.

2 April 1720. Verzakking van het spitshoofd bewesten de St. Jacobspolder. De St. Jacobspolder werd ook op andere plaatsen zeer aangevallen. Er werd een kade van de Oosthoek benoorden St. Jacobspolder gemaakt. Nu werd besloten die kade te verzwaren en op te hogen.

4 Augustus 1720. Val in de noordhoek van de Palsgraaffpolder bij Brouwershaven.

Op 17 oktober 1720 werd besloten de val aan het hoofd bij Brouwershaven, die in september al was ontstaan, aan het eind van de westelijk gelegen dijk, aan het hoofd aftevlakken en van buiten te beslaan met rijs.

23 Oktober 1720 inundeerde het St. Jacobspoldertje en de Keetpolder bij Brouwershaven. Besloten werd in de Keetpolder een kade te maken van twee voet hoog.

Op 22 januari 1721 werd de Keetpolder geïnspecteerd, die niettegenstaande de kade op 31 december 1720, weer was geïnundeerd. Nu werd besloten het gat te dichten.

23 Februari 1723. Een val in de noordwesthoek van de Palsgraaffpolder. Kort hierna moet deze polder voor goed zijn geïnundeerd.

20 Juni 1730. Val aan Groot St. Jacobs-Nieuwlandpolder beoosten Brouwershaven, lang: 18 roeden, en diep op de raai van de berm: 18 voet en in de val 5 vadem.

5 November 1751. Op 2 november viel $1\frac{1}{2}$ roede van de punt van Kloosternol weg en 8 roeden oostwaarts aan de binnenzijde.

April 1767. Val ten westen van Kloosternol.

1, 2 December 1770. Val aan de oostzijde van Kloosternol.

2 Januari 1773. Val aan de westzijde van de Westernol van Repard, lengte : 7 roeden.

27 November 1825. Val in de duintjes van Brouwershaven. De toestand was zo gevaarlijk, dat een complete inundatie te vrezen viel. De val was 15 ellen ten westen van de Schouwsedijk, over een lengte van 44 ellen.

1847. Val aan Kloosternol.

21 Juni 1867. Afschuiving aan de kop van het Ossehoofd.

26, 27 Maart 1868. Dijkval aan de Kloosternol. De helft ervan viel in de lengte weg, terwijl oostelijk van de nol de val zich \pm 60 ellen in de dijk uitstrekke.

8 Januari 1869 werd een afschuiving ontdekt aan de punt van het Ossehoofd langs de westzijde.

2 Februari 1873. Belangrijke afschuiving ten oosten van het Ossehoofd. Lang : 100 m, en breed : 50 m, waardoor een deel van de bezinking van 1867 in de diepte verdween.

7 November 1889. Afschuiving in de slikken beoosten raai 15 bij Brouwershaven.

1927, 1929 en 1930 : Kleine ontgrondingen in de omgeving van de Kloosternol.

13 Januari 1955. Dijkval bij Scharendijke, waarbij \pm 263000 m³ materiaal verdween.

4 April 1958. Val aan het noorder strand van Schouwen, ca. 2 km ten westen van het dorp Scharendijke. De verplaatste zand.massa bedroeg \pm 35000 m³.

2.3.3 Voornaamste dijkvallen langs de zuidkust van Goeree-Overflakkee. (kaart 15a en b).

Algemeen: De vallen beperken zich allemaal tot het gedeelte van de zuidkust van Goeree onder Ouddorp. Dit is het gedeelte vanaf de Preekhilpolder tot de Plaspolder. Over de dijkvallen van vóór 1700 is niets bekend. Na 1751 hebben zich vele vallen voorgedaan. Dat kwam vooral door de afdamming van de Scharrenzee en de Hals. Hierdoor ontstond het tegenwoordige Springersdiep, dat met een diepe holle oever kort langs de zuidkust van Goeree streek en de oever nadien in hevige mate bloot stelde aan gevaarlijke vallen.

De laatste vallen van enig belang deden zich voor omstreeks 1873. Omstreeks deze tijd is er een gedegen oeververdediging aan gebracht, waardoor dijkvallen dan ook uitbleven.

Als maat wordt veelal de voet of de roede gebruikt; alleen is er meestal niet aangegeven welke voet of roede gebruikt wordt. Hieronder enkele omrekeningen:

1 Rijnlandse roede	= 12 R.voeten	= 1442 duimen	= 3,767 m.
1 Voornse roede	= 12 V.voeten	= 3,912 m.	
1 Putse roede	= 12 P.voeten	= 4,069 m.	

Overzicht van de voornaamste dijkvallen langs de zuidkust van Goeree-Overflakkee. (kaart 15b)

- 1722: Ten westen van het Middelhoofd is een val van 30 roeden bij een diepte van 2 - 23 voet.
- 1729: Achter het Westerhoofd is een val van 39 roeden. De binnenkant van de dijk kruin is over een lengte van 15 roeden, 30 voet gezonken. De landmeters adviseren het heien van een Triangel, aan de westzijde 15 á 16, aan de oostzijde 9 á 10 roeden lang.
- 1737: Ten westen van het Middelhoofd heeft een val plaats gehad van 12 á 13 roeden.

1741: Langs de Oudelandse Zeedijk verhogen zich nu de slikken. Het meest westelijke triangeltje is weggeslagen en hier is een val ontstaan die tot 24 voet diepte loopt.

1747: Bij het Middelhoofd is een val. Na een storm in december is het Middelhoofd ontgrond, ook al omdat er naast de val van januari een nieuwe optrad.

1749: Beoosten de Triangel een val van 8 - 10 roeden tot in de dijk.

1755: Ten westen van de Grote Triangel treedt een val op; aan het oosteinde van perceel 22 (deze perceel nummers komen niet overeen met de veelal genoemde bestedings nummers).

In 1759 en 1761 worden ook vallen gemeld, maar niet de plaats.

In 1770 werd de vrees voor vallen accuut.

Er doen zich van 1770 tot 1784 elf vallen voor aan de Oudelandse Zeedijk.

1786: In januari heeft een val plaats bij het 19e en 20e perceel in de slikken voor de dijk. In deze val is een deel van de dijk verzonken.

1786 - 1795 : Er treden 3 vallen op.

1795: Val in de voorgronden van het 18e perceel.

Het grootste gevaar dreigt voor het stuk grond tussen het Middelhoofd en de westwaarts gelegen paal 25, over een lengte van 400 roeden. Voor deze val legt men achterwaarts een noedkade.

1798: Vallen in het 17e, 20e en 21e perceel.

1803: Op 9 januari een val in het 12e perceel.

Op 9 mei heeft een val plaats gevonden over 50 roeden tussen paal 21 en 22.

1808: Vallen in het 16e en 17e perceel.

1809: Val in het 19e perceel.

1811: Vallen in het 17e, 19e en 24e perceel.

1812: Nieuwe val in het 17e perceel over een lengte van 19 roeden.

1818: Val in het 18e perceel.

1821: Val in het 3e perceel.

1837: Val in het 21e perceel.

Na 1837 werd men gedurende enige tijd met vallen met rust gelaten. Men dacht dat de stroom geen vat meer had op het onder water gedeelte van de dijk, gezien de enorme hoeveelheden verdedigings materiaal die daar was aangebracht.

Deze mening was te optimistisch: in 1854 trad er weer een nieuwe val op, en men moest opnieuw bezinkingen aanbrengen.

1873: Na de val van 28 februari 1873 werd de noodzakelijkheid van oever-voorzieningen weer acuut. Men ging na deze datum van Rijkswegen over tot het aanbrengen van een nieuwe oever-verdediging.

Deze bestond uit het vastleggen van zinkstukken met steenstortingen, waarmee de dijk op alle aantastbare plaatsen, in het bijzonder de de uitstekende gedeeltes, werd verdedigd.

Deze oever verdediging kwam in 1884 gereed, en de onderzeesche oever kon inderdaad als geheel betuigd worden beschouwd. Van vallen bleef men sedert dien dan ook verschoond.

Vallen opgetreden in de dam door de Scharrenzee.

1757: De dam door de Scharrenzee is door ijsgang beschadigd.

Er zijn 4 vallen van tezamen 49 roeden. In maart is er een nieuw gat van 5 roeden met een diepte van 4 á 5 voet.

3 DE OPBOUW VAN DE BODIEM IN DE GREVELINGEN.

Om inzicht te krijgen in de opbouw van de bodem in de Grevelingen wordt terug gegaan tot de periode Tiglien, 2.000.000 - 1.800.000 jaar v. Chr. Tijdens deze periode trok de zee zich steeds verder terug en ontstond in Zeeland een van oost naar west lopende erosie geul. Deze werd opgevuld met rivierafzettingen, z.g. fluviatiel materiaal. Dit zijn de afzettingen van Tegelen en komen voor op een diepte van 20 - 60 m beneden N.A.P.

Hierna volgde de afzetting, die bekend staat onder de naam : formatie van Schouwen. Deze afzetting heeft plaats gevonden aan het begin van de Eem-interglaciaal periode, 235.000 - 125.000 jaar v. Chr. Het is een zee afzetting (mariën sediment). Deze afzetting komt voor op een diepte van 25 - 35 m beneden N.A.P.

De volgende afzetting is de z.g. formatie van Twente, die bestaat uit eolisch afgezette zanden (dekzanden). Deze afzetting heeft tijdens de laatste ijstijd plaats gevonden, het z.g. Weichselien. Deze zanden komen voor op een diepte van 15 - 30 m beneden N.A.P.

Hierop hebben zich nog verschillende andere lagen gevormd, die nu voornamelijk voorkomen onder de eilanden en plaatselijk in de Grevelingen. Deze afzettingen staan bekend onder de naam: formatie van Calais en komen voor in de Grevelingen naast Dreischor, op een diepte van 15 - 25 m beneden N.A.P. Ze zijn afgezet in de periode van 10.000 - 2200 jaar v. Chr.

Hierna, dus vanaf 2.200 jaar v. Chr., zijn de z.g. afzettingen van Duinkerken gevormd. Dit is door de zee afgezet materiaal, wat veelal bestaat uit fijn zand. Uit dit materiaal bestaan ook de bovenste lagen van de Grevelingen. Het ligt op de afzetting van Twente en plaatselijk op die van Duinkerken.

4 VEERVERBINDINGEN IN OF VIA DE GREVELINGEN.

4.1 Algemeen.

In een waterrijk gebied als Zeeland vond veel vervoer over water plaats. Deze provincie heeft immers eeuwenlang bestaan uit vele eilanden en eilandjes.

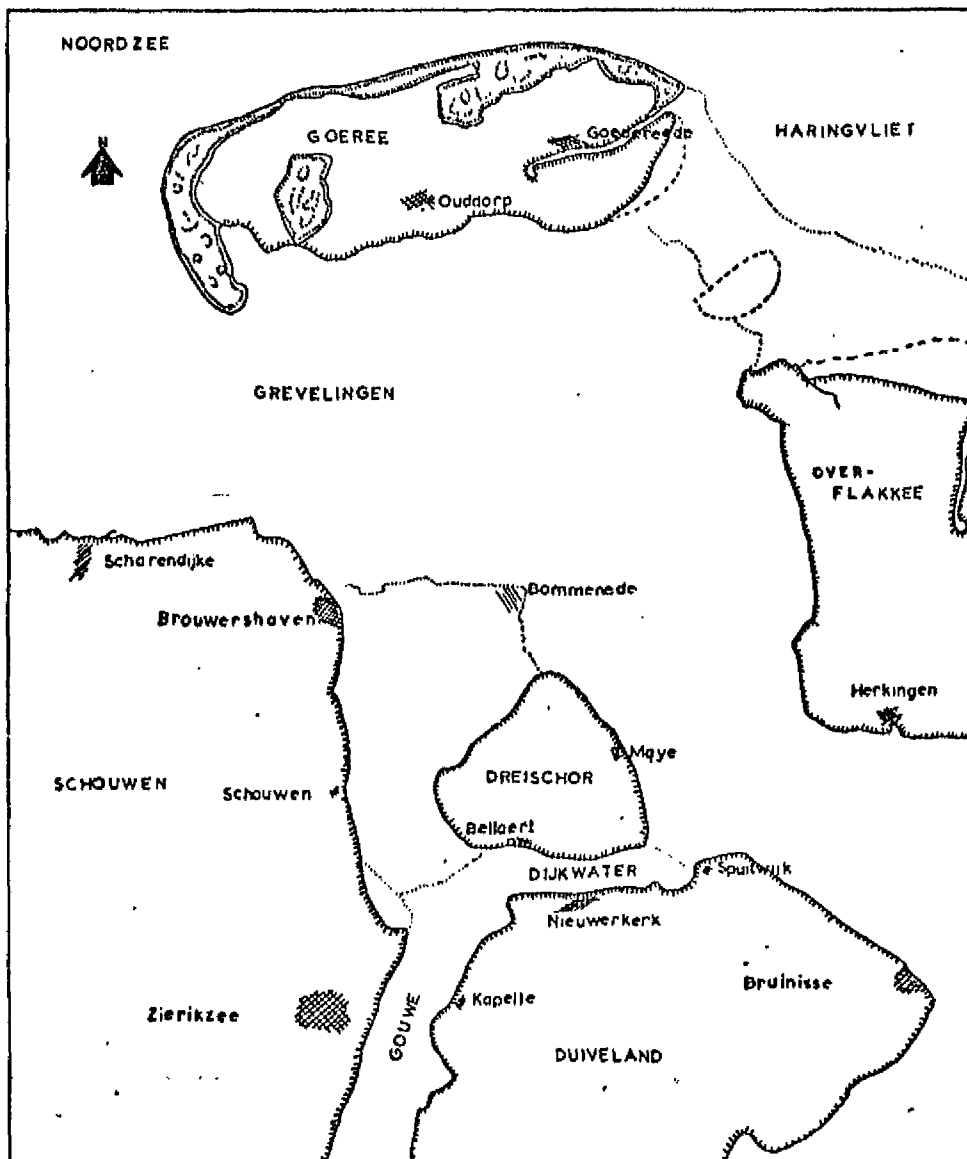
Zuid-Beveland, zoals nu bekend is, is samengesteld uit Zuid-Beveland, Wolphaartsdijk, Borssele en andere eilanden. Borssele op zijn beurt is weer ontstaan uit de eilanden West- en Oost-Borssele en West- en Oost-Baarland.

Schouwen-Duiveland omvat de vroegere eilanden Schouwen, Dreischor en Duiveland.

Goeree-Overflakkee is ontstaan uit Goeree en het eiland Overflakkee, terwijl Overflakkee is ontstaan uit de vijf bedijkingskernen : Dirksland; Oud-Herkingen; Het Oudeland van Oude Tonge; Het Oudeland van Middelharnis, Sommelsdijk en Duivenwaard; en als laatste kern Het Oudeland van Ooltgensplaat.

Veren vormden de verbinding tussen die eilanden en de omringende gebieden. De mogelijkheid om te varen was vroeger veelal afhankelijk van het getij, vooral bij wat grotere afstanden, wanneer zeilboten gebruikt werden. Over kortere afstanden werd ook met roeiboten gevaren. Het getij was niet alleen voor het varen, maar ook voor het aan boord komen en aan wal gaan van belang. Bij laag water moest men op vele plaatsen eerst over het slik lopen om de boot te bereiken.

Met de aanleg van dammen en dijken is het aantal veren geleidelijk teruggelopen. Waar ééns veerboten de verbinding vormden tussen de eilanden, zijn nu door de aanleg van dammen met daarop (spoor)wegen en de aanleg van bruggen nog slechts enkele veren in gebruik. Momenteel alleen nog de veren over de Westerschelde en het Zijpe.

Kaert A. Goeree Overflakkes omstreeks 1750
 Schouwen Duiveland omstreeks 1400.

4.2 Veren over de Grevelingen vanuit de volgende plaatsen.

4.2.1 Brouwershaven.

- Brouwershaven - Zierikzee.

Dit veer werd in 1328 door de graaf van Holland en Zeeland, Willem III, aan Hugon Hugenzoon en Beowoyd Janszoon in gebruik gegeven tot weder opzegging.

- Brouwershaven - West-Voorne (Goeree)

Dit veer heeft gevaren van 1313 - 1437, 1600 - 1833 en 1845 - 1848. Uit beleningen door de heer of vrouwe van Voorne in 1313 is het bestaan van een veer vanaf Schouwen naar West-Voorne, het latere Goeree bekend. In leenakten van 1433 en 1437 wordt het omschreven als een veer tussen Brouwershaven en West-Voorne.

- Vanaf 12 augustus 1664 wordt het voor de burgers van de stad mogelijk een schuit af te huren om op Goedereede, Hellevoetsluis en het land van Flakkee te varen.

- Op 12 juli 1685 stelde de raad een ordonnantie op voor het veer op Hellevoetsluis, Sommelsdijk, Goedereede en Herkingen, waarbij o.m. de tarieven werden bepaald.

- Uit besluiten van 1736 - 1744 is bekend dat in die tijd slechts één veerman op Goedereede mocht varen.

- In 1763 werd vanuit Brouwershaven een vrachtdienst op Rotterdam ingesteld.

- In 1786 (27 oktober) werd een nieuwe veerman aangesteld op Goedereede. Hij moest 's woensdags op Goedereede varen, tenzij hij er maandags of dinsdags geweest was. Hij mocht niet op Dordrecht of Rotterdam varen. Op deze steden waren marktschippers aangesteld.

De veren in die tijd voeren éénmaal per week op bepaalde plaatsen. Als er klandizie was werd er vaker gevaren en niet altijd met een vaste route. Dit was afhankelijk van het aanbod.

Het veer op Goedereede bleef bediend tot 1834, daarna werd het opgeheven. In 1844 werd door het stadsbestuur weer een veer ingesteld op Goedereede en Willemstad. Vier jaar later werd ook dit opgeheven.

4.2.2 Bommenede.

- Bommenede - Herkingen e.a.

Dit veer voer van 1793 - 1824 over de Grevelingen en de Krammer. De plaatsen waar op gevaren werd waren: Herkingen, Battenoord, Goedereede, Oude_Tonge, Steenbergchevliet en Willemstad.

Van 1810 tot 1814 heeft het veer door verbod van het Franse bestuur niet gevaren.

Volgens de reiswijzer van 1824 bestond het overzetveer op Herkingen en Battenoord nog. Het veer vertrok alleen met wassend water vanuit Bommenede, om bij hoogwater in Herkingen en/of Battenoord aan te komen. Er lagen grote ondiepe gebieden voor Herkingen en Battenoord. In 1837 werd het veer opgeheven.

- Van 1800 - 1837 heeft er een beurtschipper gevaren op Dordrecht en Rotterdam.

4.2.3 Dreischor.

- Dreischor - Zierikzee, Duiveland (Nieuwerkerk) en Overflakkee.

- Dreischor - Zierikzee, 1343 - 1694.

Kort na 1343 wordt er huur ontvangen voor deze veerdienst.

Uit rekeningen van 1431 - 1442 blijkt dat er veren gevaren hebben op resp. Dirksland, op Overflakkee en Duiveland.

- Dreischor - Duiveland 1350 - 1802.
- Dreischor - Overflakkee 1431 - 1742.

In latere rekeningen uit 1470 - 1471 worden de plaatsen van vertrek nader omschreven als:

- Bellaerde, dat vanaf de 17e eeuw Bellaert heet, gelegen ten zuiden van het dorp Dreischor (veer op Zierikzee). Dit veer heeft tot 1694 gevaren.
- Bellaerde - Duiveland 1350 - 1802.
- Maye - Oude-Tonge of Herkingen 1431 - 1742.
- Maye - Duiveland.
- Dreischor - Rotterdam 1770 - 1810.

4.2.4 Oosterland.

- Oosterland - Herkingen (Overflakkee).

Dit veer voer via de Grevelingen en de Krammer in de periode van 1553 - 1813.

De eerste keer dat dit veer verpacht werd was van 1553 - 1558 aan Klaas Maartzoon. Er werd gevaren vanuit Spuitwijk, gelegen aan de noordzijde van het ambacht Oosterland. Bij de onder toezicht van de overheid geplaatste veren in 1811 kwam dit veer niet voor; wél bij de niet vanwege het departement van de Monden van de Schelde verpachte veren in 1812 - 1813.

In latere overzichten o.a. in 1837 wordt dit veer niet meer vermeld.

4.2.5 Bruinisse.

- Bruinisse - Zierikzee, Overflakkee, St.Philipsland, Steenberg, Vossemeer en St. Annaland. vanaf 1653.

Het veerrecht vanuit Bruinisse wordt al in 1650 vermeld, maar er worden geen meldingen gedaan of hiervan ook gebruik wordt gemaakt in dat jaar.

In 1847 werd voor het laatst pacht betaald voor het veer naar Overflakkee. In 1858 wordt dit veer nog één jaar bediend, daarna nog van 1920 tot 1965.

4.2.6 Scharendijke.

- Scharendijke - Ouddorp.

Deze veerdienst is pas in 1960 van start gegaan.

Wegens gebrek aan passagiers is hij ook weer in hetzelfde jaar opgeheven.